

บทที่ 3 เมืองแม่ฮ่องสอน

“หมอกสามฤดู กองมูเสียดฟ้า ป่าเขียวขจี ผู้คนตีประเพณีงาม” บ่งบอกลักษณะที่ชัดเจนของเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นหนึ่งในหลายจังหวัดชายแดนของไทย โดยมีอาณาเขตติดต่อกับสหภาพพม่า ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกสุดของภาคเหนือ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 924 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 12,681.249 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมือง แม่สะเรียง ขุนยวม ปาย แม่ลาน้อย สบเมย และปางมะผ้า

3.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง และอาณาเขต

3.1.1 **สภาพภูมิศาสตร์** จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ระหว่างทิวเขาดนบนงชัยกับทิวเขาแดนลาว ระหว่างเส้นรุ้งที่ 17 องศา 84 ลิปดา ถึงเส้นรุ้งที่ 19 องศา 49 ลิปดา และเส้นแวงที่ 97 องศา 22 ลิปดา ถึงเส้นแวงที่ 98 องศา 9 ลิปดา มีความยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ประมาณ 250 กิโลเมตร ความกว้างจากทิศตะวันออกจรดทิศตะวันตก ประมาณ 95 กิโลเมตร มีรูปร่างคล้ายม้าน้ำ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่นและต่างประเทศคือ ทิศเหนือและทิศตะวันตกติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า รวมความยาว 483 กิโลเมตร ด้านทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่และด้านทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดตาก มีสภาพภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยภูเขาสูงที่สลับซับซ้อน ป่าไม้และที่ราบลุ่ม รวมเนื้อที่ทั้งหมด 12,681,259 ตร.กม. (7,925,787ไร่) ซึ่งส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 90 ของพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าและภูเขาที่สูงและลาดชันมากกว่าร้อยละ 30 บางแห่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 2,005 เมตร ที่เหลือเป็นที่ราบลุ่มตามลำน้ำ และหุบเขา เนื่องจากเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในหุบเขาเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้มีสภาพอากาศที่ร้อนจัดในฤดูร้อน อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ยประมาณ 41.5 องศาเซลเซียส และหนาวจัดในฤดูหนาว อุณหภูมิต่ำสุดโดยเฉลี่ยประมาณ 9.5 องศาเซลเซียส ในฤดูฝนมีปริมาณฝนตกอยู่ในระดับเฉลี่ยทั้งปี ประมาณปีละ 800-1,000 มิลลิเมตร

3.1.2 ที่ตั้ง และอาณาเขต

เมืองแม่ฮ่องสอน หรือตัวเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น มีเนื้อที่ทั้งหมด 6.3 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตตำบลจองคำ ของอำเภอเมือง โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงคือ ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทุกทิศทาง และมีระยะห่างจากตัวอำเภอเมืองไปยังอำเภอต่างๆภายในจังหวัดดังนี้

อำเภอปางมะผ้า	ห่าง	64	กิโลเมตร
อำเภอขุนยวม	ห่าง	67	กิโลเมตร
อำเภอปาย	ห่าง	111	กิโลเมตร
อำเภอแม่ลาน้อย	ห่าง	134	กิโลเมตร
อำเภอแม่สะเรียง	ห่าง	164	กิโลเมตร
อำเภอสบเมย	ห่าง	192	กิโลเมตร

3.1.3 สภาพภูมิอากาศ

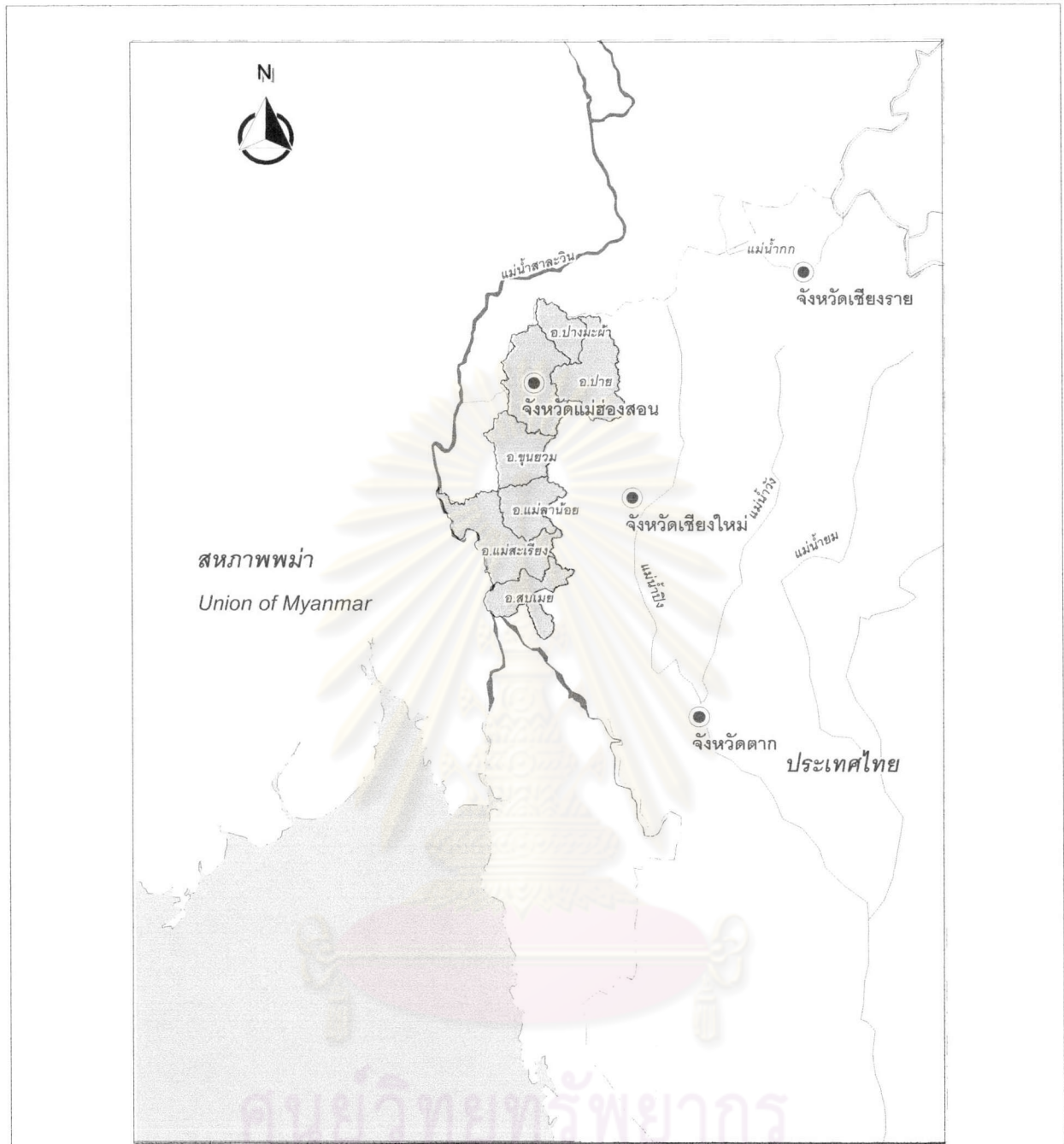
จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น(AC) โดยในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนจัดอากาศหนาวจัดในฤดูหนาว และฝนจะตกชุกในฤดูฝน นอกจากนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหมอกปกคลุมตลอดทั้งปี ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาสูง มีพื้นที่อยู่บนที่สูงเหนือระดับน้ำทะเล ทำให้มีอุณหภูมิสูงในตอนกลางวันเนื่องจากถูกแสงแดด ส่วนในตอนกลางคืนจะได้รับอิทธิพลจากลมภูเขาทำให้อากาศเย็นลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเมื่อความร้อนในตอนกลางวันลอยตัวขึ้นปะทะกับความชื้นของอากาศ จึงทำให้เกิดหมอกปกคลุมโดยทั่วไปในตอนกลางคืนสภาพภูมิอากาศจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้ง 3 ฤดูคือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ช่วงระหว่างกลางเดือนกุมภาพันธ์ - กลางเดือนพฤษภาคม มีอากาศร้อนอบอ้าว โดยอุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 43.6 องศาเซลเซียส เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2541

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ช่วงกลางเดือนพฤษภาคม - เดือนตุลาคม จะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ทำให้อากาศชุ่มชื้นฝนจะตกชุกมาก ซึ่งจะมีปริมาณมากที่สุดในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2545 โดยเฉลี่ยวัดได้ปริมาณ 322.20 มม. รวมทั้งปีฝนตก 1,561.10 มิลลิเมตร

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคม - กลางเดือนกุมภาพันธ์ โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและความกดอากาศสูงจากประเทศจีน อากาศจะหนาวเย็นมาก อุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ 3.9 องศาเซลเซียส เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2542

ปริมาณน้ำฝน จังหวัดแม่ฮ่องสอนจะมีฝนตกชุกในฤดูฝน ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทิวเขาสูงได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้อากาศชุ่มชื้น ฝนจะตกชุกมาก ซึ่งจะมีปริมาณมากที่สุดในเดือนสิงหาคม โดยปริมาณน้ำฝนระหว่างปีพ.ศ.2537-2545 จะอยู่ในช่วง 934.20 มิลลิเมตร ถึง 1,617.60 มิลลิเมตร ซึ่งฝนตกมากที่สุดเมื่อปี 2543 วัดได้ 1,617.60 มิลลิเมตร มีฝนตก 146 วัน ส่วนปีที่ฝนตกน้อยที่สุดเมื่อปี 2541 วัดได้ 934.20 มิลลิเมตร มีฝนตก 110 วัน

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาเมือง กรณีศึกษา:เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

แผนที่ 3.1 จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สัญลักษณ์

- จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ที่ตั้งจังหวัด

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 100 200 กม.

ที่มา : ประวัติศาสตร์ล้านนา

3.2 ประวัติและความเป็นมาของเมือง

เมืองแม่ฮ่องสอนนั้นแม้จะมีประวัติศาสตร์ที่ไม่ยาวนานเทียบเท่ากับเมืองอื่นในภาคเหนือตอนบนที่มีการตั้งบ้านเมือง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 หรือราว 700 กว่าปีที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นเมืองไชยปราการ เมืองไชยนาทรายณ์ เมืองเชียงแสน เมืองเชียงใหม่ และเมืองอื่นๆ ในเขตภาคเหนือที่ตั้งขึ้นมาในเวลาไล่เลี่ยกันในขณะที่หัวเมืองตอนเหนือยังไม่รวมกันเป็นปึกแผ่น ส่วนเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น แทบจะถือได้ว่าเป็นหัวเมืองทางด้านตะวันตกที่สร้างขึ้นในขณะที่หัวเมืองฝ่ายเหนือ รวมตัวเป็นอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีประวัติและพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของเมืองดังนี้

3.2.1. ยุคก่อนประวัติศาสตร์

เมืองแม่ฮ่องสอน สันนิษฐานว่าเคยเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณมาตั้งแต่ยุคหินเก่า แม้ว่าประวัติศาสตร์ในยุคนี้ไม่หลักฐานด้านเอกสารที่เป็นประวัติเรื่องราวที่บันทึกไว้ ความเป็นไปในทางประวัติศาสตร์ของยุคนี้ คาดคะเนได้จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นได้จากที่ต่าง ๆ ในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอขุนยวมซึ่งบ่งบอกว่าในสมัยนั้นผู้คนในแถบนี้เป็นมนุษย์ยุคหินประมาณ 7,000-4,500 ปี (Chester F. Gorman :1971) ยังไม่มีการเพาะปลูกหรือทำการเกษตร ชีวิตความเป็นอยู่ต้องอาศัยธรรมชาติโดยตรง เช่น ล่าสัตว์ เก็บพืชผักผลไม้จากป่าเลี้ยงชีวิต ต่อมาอีกระยะหนึ่งได้มีการพัฒนาสภาพการเป็นอยู่มากขึ้นโดยรู้จักทำอาวุธสำหรับล่าสัตว์ เช่น เครื่องมือหินลับ หินขัดหลายขนาด เนื่องจากมีการขุดพบเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นหิน และเศษภาชนะดินเผาในบริเวณดังกล่าว นอกจากนั้นยังพบเมล็ดพืชที่ใช้เป็นอาหารมากมายหลายชนิด ซึ่งมีอายุมากกว่า 12,000 ล้านปี ด้วยวิธีการคาร์บอน - 14 โดยกองโบราณคดี กรมศิลปากร (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) ยุคนี้ผ่านไปโดยไม่สามารถทราบเรื่องราวที่ต่อเนื่องกันได้ จากหลักฐานการคาดคะเนทางโบราณคดีแล้วไม่มีหลักฐานอื่นที่พอจะยืนยันเรื่องราวความเป็นมาในด้านอื่น ๆ ได้

3.2.2. ยุคสร้างเมือง (พ.ศ. 2374 - พ.ศ. 2416)

ในสมัยอาณาจักรล้านนา ในพงศาวดารโยนกกลับได้กล่าวถึงเมืองปายและเมืองยวม ซึ่งเป็นหัวเมืองหน้าด่านฝั่งตะวันตกใช้สำหรับการเป็นจุดพักทัพของพม่าและในการเดินทางไปมา ระหว่างสงคราม หากทั้งสองเมืองถูกฝ่ายใดยึดครองเป็นเมืองหน้าด่าน โดยที่เมืองทั้งสองคือ อ.ปาย และอ.แม่สะเรียงในปัจจุบัน ซึ่งสมัยอาณาจักรล้านนายังไม่มีเมืองแม่ฮ่องสอน

เมืองแม่ฮ่องสอนเพิ่งเริ่มต้นขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ประมาณปีพ.ศ. 2374 (คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) สมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัช

กาลที่3แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองเชียงใหม่มีพระเจ้ามโหตรประเทศ (เจ้าพระยาเชียงใหม่ มหาวงศ์) เป็นผู้ครองเมืองเชียงใหม่ พระเจ้ามโหตรประเทศ ประสงค์อยากได้ช้างป่ามาฝึกงาน จึงมีบัญชาให้พระเจ้าแก้วเมืองมา ควบคุมพลจำนวนหนึ่ง พร้อมกับหมอควาญและกำลังช้างต้อออกเดินทางสำรวจและคล้องช้างป่าในบริเวณป่าระหว่างหัวเมืองหน้าด่านฝั่งตะวันตกดังกล่าว

เจ้าแก้วเมืองมา รับคำบัญชาแล้วจัดขบวนออกเดินทางรอนแรม จากเมืองเชียงใหม่เข้าทางบ้านใหม่เวียงปาย เลียบฝั่งแม่น้ำปาย ซึ่งเป็นต้อ.ปายในปัจจุบัน จนพบพื้นที่ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นที่ราบโปร่ง มีน้ำอุดมสมบูรณ์ มีบริเวณดินโป่งมากินดินโป่งจำนวนมากมาย จึงพิจารณาว่าเป็นพื้นที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐานได้ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและความอุดมสมบูรณ์ ริมฝั่งแม่น้ำปาย จึงหยุดไพร่พลที่นั่น แล้วทำการรวบรวมชาวบ้านซึ่งเป็นคนไทยใหญ่ ที่ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายตามแถบนั้น ให้มาตั้งบ้านเรือนรวมกันเป็นหลักแหล่ง แล้วตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโป่งหมู ต่อมาเพี้ยนเป็น “ปางหมู”หรือ บ้านปางหมูในปัจจุบัน อยู่ห่างจากตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนไปทางทิศเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร และตั้งให้พะกาหม่อง เป็นเหง หรือหัวหน้าหมู่บ้าน

หลังจากที่ตั้งบ้านเรือนในบริเวณบ้านโป่งหมูแล้วนั้น เจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางต่อมาลงทางทิศใต้ จนถึงลำห้วยแห่งหนึ่งใกล้หมู่บ้านชาวไทยใหญ่ เห็นเป็นทำเลดี จึงหยุดพักตั้งค่าย และส่งหมอควาญและช้างต้อออกไปจับช้าง เมื่อได้ช้างมาจำนวนหนึ่งแล้ว จึงตั้งคอกเพื่อฝึกสอนช้างป่า ณ ลำห้วยแห่งนั้น พร้อมกันนั้นพระเจ้าแก้วเมืองมาได้สั่งให้แสนโกม บุตรชายพะกาหม่อง ที่ติดตามมาด้วยออกไปชักชวนให้ชาวไทยใหญ่ที่ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายในแถบนั้นมาอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “แม่ฮ่องสอน” (“แม่” คือ “แม่น้ำ” “ฮ่อง” ตามภาษาไทยใหญ่คือ “ร่องน้ำ” หรือ “ท้องร่อง” หรือ “ลำธาร” และ “สอน” ตามภาษาไทยใหญ่คือ “เรียน” หรือ “สอน”) ดังนั้น แม่ฮ่องสอน หมายถึง ร่องน้ำอันเป็นสถานที่ฝึกสอนช้างป่า และให้จัดตั้งให้แสนโกมเป็น ก้าง หรือผู้ใหญ่บ้านอีกด้วย เมื่อได้ช้างเพียงพอแก่ความต้องการและฝึกสอนช้างจนเชื่องดีแล้วนั้น เจ้าแก้วเมืองมา จึงยกกระบวนทัพกลับเชียงใหม่

ต่อมาในปีพ.ศ. 2399 ตรงกับสมัยของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ได้เกิดการสู้รบกันในหมู่บ้านไทยใหญ่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำคง (แม่น้ำสาละวิน) ทำให้ชาวไทยใหญ่ในเขตพม่าพากันอพยพข้ามฝั่งแม่น้ำสาละวิน เข้ามาอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น บ้านปางหมู บ้านแม่ฮ่องสอน บ้านขุนยวม และเมืองปาย และในการอพยพเข้ามาครั้งนี้มีชายหนุ่มชาวไทยใหญ่ผู้หนึ่ง ชื่อชานกะเล ซึ่งยอดทหารฝีมือเอกของเจ้าฟ้าโกหรั่ง เจ้าฟ้าชาวไทยใหญ่ผู้ปกครองนครหมอกใหม่

เจ้าฟ้าโกหรั่งเป็นผู้มีอาคมขลัง ดุร้าย บ้าอำนาจ ต้องการให้ชานกะเลยกทัพไปตีเมืองแสนหวี เชียงรุ่งและเชียงของ หากชนะกลับมาจะแต่งตั้งเป็นมหาอุปราชและจัดการอภิเษกกับเจ้านางเมวดีผู้เป็นหลานสาว แต่ชานกะเลเห็นว่าทั้ง 3 เมืองเป็นชาวไทยใหญ่เหมือนกัน ไม่ควรเช่น

ฆ่าทำลายล้างกันจึงทูลทักทวนแต่ไม่ได้ผล ชานกะเลจึงหลบหนีออกจากเมืองหมอกใหม่ โดยการช่วยเหลือของเจ้านางเมวดี

ชานกะเลพร้อมตัวอ่องละและอ่องปาน ได้เดินทางมาถึงกลางป่า(บริเวณวัดผาอ่างปัจจุบัน) จึงได้หยุดพัก ขณะที่อ่องละกับอ่องปานออกไปหาผลไม้ ชานกะเลนั่งอยู่เพียงลำพัง ถูกเสือโคร่งตัวใหญ่ตะครุบจากทางด้านหลัง บังเอิญลูกสาวของพะกำหม่องชื่อคำใสได้ช่วยไว้ทัน จึงพากันไปอยู่อาศัยที่บ้านโปงหมูของพะกำหม่อง ต่อมาพะกำหม่องเห็นว่าเป็นคนดี ชยัน ชื่อสัตย์ จึงยกคำใสให้เป็นภรรยา โดยไม่รู้ว่ชานกะเลมีคนรักอยู่แล้ว (ชานกะเลและคำใสมีบุตรด้วยกัน 1 คน คือ นางคำ) ชานกะเลได้พยายามส่งข่าวให้เจ้านางเมวดีทราบว่า ตนยังมั่นคงในความรักที่มีต่อเจ้านางจนความทราบถึงพะกำหม่อง จึงจับอ่องละและอ่องปานไปกักตัวไว้ที่ขุนยวม เพื่อตัดการติดต่อระหว่างชานกะเลกับเจ้านางเมวดี

ปีพ.ศ.2409 ได้เกิดการสู้รบกันระหว่างเจ้าฟ้าเมืองนายกับเจ้าฟ้าโกหรั่งแห่งเมืองหมอกใหม่ เจ้าฟ้าโกหรั่งสู้ไม่ได้จึงหนีมาอยู่ที่เมืองปายพร้อมกับเจ้านางเมวดี เมื่อมาอยู่เมืองปาย เจ้าฟ้าโกหรั่งก็คบคิดกับอัศวินชาวเขาเพื่อไปตีเมืองเชียงใหม่ หากชนะจะยกเจ้านางเมวดีให้ชานกะเลทราบข่าวจึงรีบรุดไปเมืองปาย ออกอุบายขออาสาไปแทน และขอประลองฝีมือตัวต่อตัวกับทหารเอกของเจ้าฟ้าโกหรั่งจนสามารถฆ่าทหารเอกตายไปที่ละคนสองคน แล้วทูลทักทวนไม่ให้เจ้าฟ้าโกหรั่งไปตีเมืองเชียงใหม่ เจ้าฟ้าโกหรั่งรู้อุบายจึงโกรธแค้นมาก หาโอกาสทำร้ายชานกะเล แต่คำใสบังเอิญมาพบเข้า ตัดสินใจเอาตัวเข้าขวางจึงถูกมีดเหน็บของเจ้าฟ้าโกหรั่งปักอกตาย

ชานกะเลรู้ซึ่งในน้ำใจรักอันมั่นคงของคำใส เพื่อทดแทนน้ำใจและคุณความดีนี้ ชานกะเลจึงไม่ปรารถนาจะกลับไปเมืองหมอกใหม่ ได้พาเจ้านางเมวดีคืนสู่บ้านโปงหมู แล้วอพยพครอบครัวพร้อมด้วยปู่โทะคนสนิทที่ติดตามเข้ามาพร้อมกับเจ้าฟ้าโกหรั่ง ไปสร้างบ้านที่ขุนยวม โดยรวบรวมชาวไทยใหญ่และกะเหรี่ยงมาอยู่รวมกันตั้งเป็นหมู่บ้าน

3.2.3. ยุคจัดแบบการปกครอง (พ.ศ.2416 — พ.ศ.2484)

ปีพ.ศ. 2416 สมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นผู้ครองนครเชียงใหม่ แทนเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ที่ถึงแก่พิลาลัย ทรงดำริว่า บ้านแม่ฮ่องสอน อยู่ชิดติดชายแดนพม่า มีผู้คนหลายเชื้อชาติเข้ามาตั้งหลักแหล่ง จึงเห็นควรที่จะตั้งเป็นเมืองหน้าด่าน จึงโปรดให้ตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองหน้าด่าน และยกเมืองปายและเมืองขุนยวมให้อยู่ในอาณาเขต ส่วนเมืองยวมนั้นยังขึ้นตรงกับเชียงใหม่ และแต่งตั้งให้ชานกะเล ซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่เป็นเจ้าครองเมืองแม่ฮ่องสอน พร้อมทั้งประทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น “พญาสิงหนาทราชา” เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก

พญาสิงหนาทราชา ได้มีส่วนการพัฒนาเมืองแม่ฮ่องสอนให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วง

สมัยนี้ ได้มีการขุดคูเมืองและสร้างประตูเมืองขึ้นและพัฒนาการค้าระหว่างเมืองแม่ฮ่องสอน กับเมืองเชียงใหม่ แต่การค้าที่สำคัญนั้นจะเป็นการทำการค้ากับประเทศพม่า ซึ่งมีการพัฒนาย่านการค้าขึ้นบริเวณใจกลางเมือง จนถึง พ.ศ.2427 พระยาสิงหนาทได้ถึงแก่กรรม เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้แต่งตั้งเจ้านางเมวดีขึ้นปกครองแทน ชาวแม่ฮ่องสอนเรียกเจ้านางเมวดีว่า “เจ้านางเม็ยะ” โดยให้ปู่โทะ (พญาขันธเสมาราชานุกรักษ์) เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

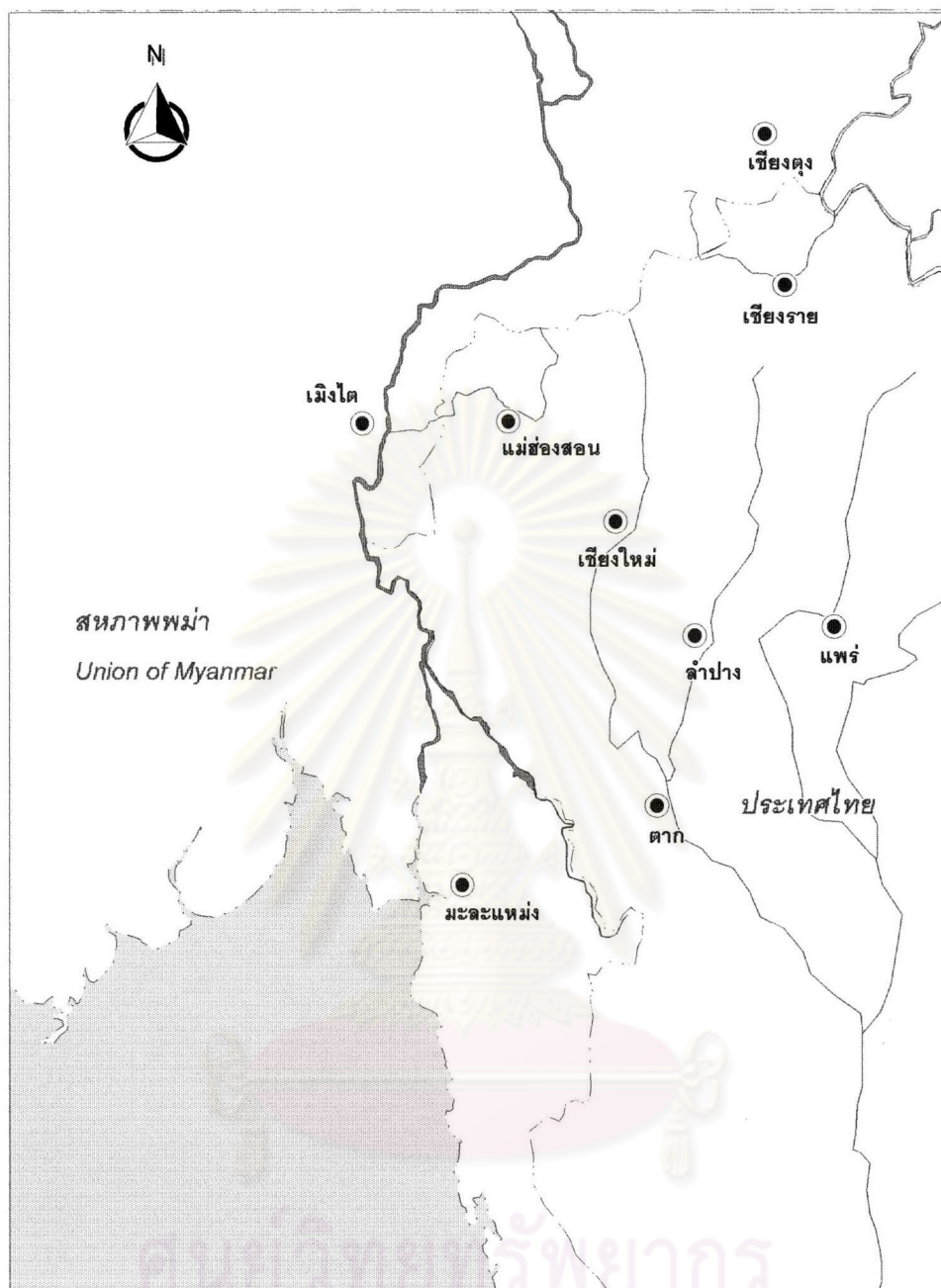
พ.ศ.2434 เจ้านางเม็ยะถึงแก่กรรม เจ้าอินทวิชยานนท์ผู้ปกครองนครเชียงใหม่จึงแต่งตั้งพญาเสมาราชานุกรักษ์ เป็นพญาพิทักษ์สยามเขต ให้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน จนถึง พ.ศ.2433 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระยาศรีสหเทพ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยได้มาตรวจราชการพื้นที่หัวเมืองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ จัดระบบการปกครองใหม่เป็น รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปาย และเมืองยวม (เมืองแม่สะเรียง) เป็นหน่วยเดียวกันเรียกว่า “บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก” ตั้งที่ว่าการแขวง (เทียบเท่าเมือง) ที่เมืองขุนยวม โดยตั้งนายโหมดเป็นนายแขวง (แจ้งความเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 11 กรกฎาคม ร.ศ. 119 และในปีเดียวกันนี้ทางเมืองเชียงใหม่ได้แต่งตั้งขุนหลู่ บุตรของพญาพิทักษ์สยามเขต เป็นพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี

พ.ศ.2446 ได้ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองขุนยวม ไปตั้งที่เมืองยวมแล้วเปลี่ยนชื่อเป็นบริเวณพายัพเหนือ จนถึง ปี พ.ศ.2450 พญาพิทักษ์สยามเขตถึงแก่กรรม ทางเมืองเชียงใหม่จึงแต่งตั้งพญาพิศาลฮ่องสอนบุรี ขึ้นปกครองเมืองแทน

พ.ศ.2453 รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ตั้งเมืองจัตวาขึ้นกับมณฑลพายัพ ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองยวมมาตั้งที่แม่ฮ่องสอนให้ชื่อว่า “จังหวัดแม่ฮ่องสอน” แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระศรีสุรราช (เปลื้อง) มาปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน หรือเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก

พ.ศ.2476 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย จึงเลิกการปกครองจากมณฑลเป็นจังหวัด บริหารราชการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พ.ศ.2479 มีการตั้งชุมชนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนตามพระราชกฤษฎีกาการจัดตั้งเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน พ.ศ.2479 โดยการยกฐานะตำบลจองคำและตำบลม่วยต่อขึ้นเป็นเทศบาล โดยที่ชุมชนนี้เป็นชุมชนดั้งเดิมที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับเมืองแม่ฮ่องสอน จนถึงปัจจุบันกลายเป็นศูนย์กลางราชการ การค้า การบริการทางสังคมด้านต่างๆ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของขงกิจกรมการท่องเที่ยว

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาเมือง กรณีศึกษา:เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

แผนที่ 3.2 หัวเมืองฝั่งตะวันตกที่สำคัญ

สัญลักษณ์

ประเทศไทย

หัวเมืองฝั่งตะวันตกที่สำคัญ

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 100 200 กม.

ที่มา : ประวัติศาสตร์ล้านนา

3.3 การตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินของเมืองแม่ฮ่องสอน

3.3.1 พัฒนาการและการตั้งถิ่นฐานของเมืองแม่ฮ่องสอน

การตั้งถิ่นของเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น แม้ว่าจะมีพัฒนาการของการสร้างเมืองไม่นานนักหากเทียบกับหัวเมืองต่างในภาคเหนือ แต่ก็ยังสามารถพบหลักฐานของการตั้งถิ่นฐาน อย่างชัดเจน อันได้แก่เมืองโบราณ และย่านที่สำคัญในเมือง ก่อนที่จะมีพัฒนาการของเมืองจนถึงปัจจุบันซึ่งมีการพัฒนาระบบโครงข่ายคมนาคมและมีการกระจุกตัวของ การตั้งถิ่นฐานเกิดเป็นย่านที่สำคัญของเมือง ซึ่งยังปรากฏหลักฐานของการตั้งถิ่นฐานที่หลงเหลืออยู่ในเมืองแม่ฮ่องสอน อยู่ 3 แห่ง คือ ตัวเมืองโบราณแม่ฮ่องสอน คูเมืองโบราณแม่ฮ่องสอน และย่านตลาดเดิม

1.เมืองโบราณแม่ฮ่องสอน

ปัจจุบันคือตำบลจองคำ ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ตามแนวเมืองโบราณ ดังนี้

ทิศเหนือ เริ่มจากกำแพงวัดหัวเวียงผ่านตลาดสดเลียบแนวสนามบิน ตัดออกหน้าประตูโรงพยาบาลศรีสังวาลย์ และจากแนวกำแพงด้านทิศตะวันตกของวัดหัวเวียงตัดออกไปทางสามแยกวัดม่วยต่อ เดิมเป็นประตูเมืองเก่าเรียกว่า “ประตูคำ” เพราะใช้เป็นทางนำศพออกไปป่าช้า

ทิศตะวันออก จากหน้าประตูโรงพยาบาลศรีสังวาลย์ เดิมเป็นประตูเมืองเรียกว่าประตูทัพ ตัดไปตามแนวรั้วโรงพยาบาลจรดลำน้ำแม่ฮ่องสอน ยังปรากฏแนวคูเมืองอยู่บ้าง

ทิศใต้ เริ่มจากลำน้ำแม่ฮ่องสอนหลังโรงไฟฟ้าตัดขนานแนวทุ่งไปสู่ถนนขุนลุมประพาส มีประตูเมืองเก่า เรียกว่า “ประตูเผือก” ตัดไปจรดกำแพงวัดก้าก่อ

ทิศตะวันตก เริ่มจากแนวรั้วด้านทิศตะวันออกของวัดก้าก่อ ตัดออกหลังสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนผ่านหมู่บ้านเลียบแนวถนนผดุงม่วยต่อไปจรดสามแยกวัดม่วยต่อ

ตัวเมืองโบราณอยู่ในแอ่งภูเขามีสถาปัตยกรรมสูงๆต่ำๆบริเวณสูงสุดพุดอยู่หน้าศาลเก่าลาดต่ำลงสู่บริเวณวัดหัวเวียงและลาดต่ำลงไปอีกทั้งสองด้าน มีลำน้ำไหลขนานทั้ง 2 ด้าน ลำน้ำไปไหลผ่านทางด้านทิศเหนือและลำน้ำแม่ฮ่องสอนไหลผ่านด้านทิศใต้ ลำน้ำทั้ง 2 ไหลไปบรรจบกันที่บ้านสบป่อง และไหลลงสู่แม่น้ำปายลักษณะตัวเมือง เป็นรูปวงรีเหลี่ยมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 100 เมตร มีส่วนที่ยื่นออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ บริเวณวัดก้าก่อและเรือนจำเก่า พื้นที่เมืองทั้งหมดประมาณ 1.5 ตร.กม.

ข้อสันนิษฐาน

ประวัติความเป็นมาของเมืองแม่ฮ่องสอนกล่าวถึงเจ้าแก้วเมืองมาตั้งคอกฝึกช้างเพื่อนำไปใช้ในงานที่เมืองเชียงใหม่ โดยใช้บริเวณลำน้ำแม่ฮ่องสอนซึ่งติดอยู่ตัวเมืองเดิม ระหว่างปี พ.ศ 2397 - 2417 มีผู้คนเข้ามามากมายจึงตั้งเป็นเมืองขึ้น เข้าใจว่าเมืองนี้เป็นเมืองไม่ใหญ่โตมากนัก เนื่องจากการเดินทางยากลำบาก ใช้เวลานานกว่าจะมาถึง คงเป็นเมืองเล็ก ๆ อยู่กันอย่างสงบ

เพราะตัวเมืองมีขนาด 1.5 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น และเนื่องจากที่ตั้งสูง ๆ ต่ำ ๆ จึงยากลำบากที่จะทำป้อมปราการหรือคูเมืองคัตดินให้สมบูรณ์ได้ เข้าใจว่ากำแพงมีชั้นเดียว บางที่ใช้ไม้เสาเป็นท่อนปักเป็นแนวเท่านั้น

2. คูเมืองโบราณแม่ฮ่องสอน

จากหนังสือที่เขียนโดย ครูบาคำ เจ้าอาวาสวัดม่วยต่อองค์แรกเขียนขึ้นในระหว่างปี พ.ศ.2445 -2472 (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) ได้กล่าวถึงการสร้างคูเมืองโบราณว่า ได้ขุดคูเมืองเสร็จเมื่อ พ.ศ.2428 เมื่อนับถึงปัจจุบันคูเมืองแม่ฮ่องสอนโบราณได้สร้างเสร็จมาแล้ว 112 ปี ปัจจุบันนี้ไม่มีร่องรอยเหลืออยู่ บางแห่งเป็นร่องน้ำไป บางแห่งเป็นสวน ชาวบ้านและสวนใหญ่ได้ถูกถมเป็นที่สร้างบ้านเรือนหมดแล้ว ผู้สำรวจได้รับฟังคำบอกจากท่านที่สูงอายุหลายท่านว่าได้เคยเห็นสมัยเมื่อเป็นเด็กนั้นยังเคยเห็นอยู่ คูเมืองมีลักษณะเป็นร่องมีเสาไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 25 - 30 นิ้ว ปักเรียงสลับกันขนาดความสูง 3 - 3.50 เมตร ในบางที่ชาวบ้านนำเอาเสาไปทำรั้ว และทำฟืน คูเมืองตอนนั้นเห็นชัดมาก บางที่มีน้ำ บางที่เป็นเพียงคูเมืองหรือร่องที่ไม่มีน้ำ

3. ย่านตลาดเดิม หรือย่านประวัติศาสตร์ ป๊อกกาด (ภาษาถิ่น) ป๊อกหมายถึงย่านกาดหมายถึงตลาด ป๊อกกาดจึงหมายความว่าย่านตลาดหรือย่านการค้า ในอดีตป๊อกกาด เป็นย่านร้านค้าที่จำหน่ายสินค้าต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นสินค้ามาจากสหภาพพม่า ย่านดังกล่าวอยู่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ได้แก่บริเวณระหว่างถนนมรรคสันติ กับผดุงม่วยต่อ ปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยทางวัตถุ ให้เห็นแล้ว

3.3.2 สรุปพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานในเมืองแม่ฮ่องสอน

จากพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานในเมืองแม่ฮ่องสอนและพัฒนาการของการใช้ที่ดินในเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น ก่อให้เกิด รูปแบบเมืองและย่านที่สำคัญของเมืองและมีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันนั้น สามารถสรุปประเด็นของการตั้งถิ่นฐานได้ 3 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. คนไต (ไทยใหญ่) อพยพมาจากรัฐฉานสหภาพพม่าเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำการเกษตรในพื้นที่ต่าง ๆ เมื่อการประกอบอาชีพมั่นคงเป็นหลักฐานก็ตั้งเป็นหมู่บ้าน บางแห่งยังตั้งชื่อหมู่บ้านตรงกันกับหมู่บ้านรัฐฉาน เช่น บ้านเมืองปอน ซึ่งคนไตเรียกว่า “เมิงปอน” คนเฒ่าคนแก่ของบ้านเมืองปอนเคยเล่าเรื่องในอดีตให้ฟังว่า ครอบครัวของตนสืบเชื้อสายมาจากเมิงปอนในรัฐฉานหรือที่อำเภอแม่ลาน้อยเดิมเป็นที่อยู่ของลัวะที่อพยพมาจากพม่า ต่อมาชาวไตได้อพยพเข้ามาแทนที่ชาวลัวะซึ่งถอยขึ้นไปอาศัยอยู่ตามภูเขาสูง (จากการสัมภาษณ์คุณอำเภอ ประสิทธิ์กุล วันที่ 6 ธันวาคม 2545)

2.คนเมือง อพยพมาจากจังหวัดในบริเวณใกล้เคียง จังหวัดที่มีการอพยพเข้ามา มาก คือ จากเชียงใหม่ รองลงไปก็มีจังหวัดแพร่ พะเยาและเชียงราย สาเหตุที่อพยพก็คือต้องการแสวงหาทำเลที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์กว่าเดิม

3. เกิดจากการขยายตัวของหมู่บ้านต่าง ๆ ที่เป็นหมู่บ้านใหญ่มีผู้คนมากขึ้น ที่ทำกินไม่เพียงพอ จำเป็นต้องแสวงหาที่ทำกินใหม่ เริ่มแรกจะออกไปทำไร่ทำสวนก่อน นานเข้าเมื่อมีเพื่อนฝูงไปทำไร่ทำสวนรวมกันมากขึ้น จะอพยพไปตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อน นานเข้าเมื่อมีเพื่อนฝูงไปทำไร่ทำสวนรวมกันมากขึ้น จะอพยพไปตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันจนกลายเป็นหมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐานในลักษณะนี้เป็นเรื่องปกติของชาวแม่ฮ่องสอนโดยเฉพาะชาวไทยภูเขา ซึ่งชีวิตความเป็นอยู่ผูกพันกับป่าเขา แม่น้ำ เมื่อบริเวณใดมีสมาชิกหนาแน่นขึ้นก็จะออกแสวงหาทำเลใหม่ให้ทำมาหากินได้โดยสะดวก หรือชาวเขาบางเผ่าปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมไม่ได้ก็จะอพยพเข้าป่าลึกและเขาสูง เพื่อทำมาหากินกับป่าตามที่ถนัดมาแต่เดิม เช่น ชาวเขาเผ่าลัวะที่สันนิษฐานว่าเคยเป็นชนเผ่าที่มีความเจริญในภูมิภาคแถบนี้ แต่เพราะการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไม่ได้รับการปรับตัวให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมไม่ได้ ชนเผ่านี้จึงกระจัดกระจายหาถิ่นฐานทำเลใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นบนภูเขาสูง

ต่อมาเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานได้มั่นคงแล้ว ผู้คนค่อนข้างจะมีถิ่นฐานที่อยู่เป็นหลักแหล่งถาวร การอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนจึงมีน้อย ผู้ปกครองเมืองจึงจัดระบบการบ้านเมืองให้เป็นรูปแบบเมืองหน้าด่าน โดยยกแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองหน้าด่านในปีพ.ศ.2417 มีขุนยวม เมืองปายเป็นเขตแดน เมืองยวมเป็นเมืองรอง ให้มีเจ้าฟ้าปกครองเมือง และจัดในรูปเป็นส่วนหนึ่งของเชียงใหม่ เรียกว่า "บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก" เปลี่ยนเป็น "บริเวณพายัพเหนือ" และสุดท้ายเปลี่ยนเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนจนถึงปัจจุบัน

3.3.3 การใช้ที่ดินเมืองแม่ฮ่องสอน

ในส่วนของ การใช้ที่ดินในบพนี้ จะเป็นส่วนของการใช้ที่ดินปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นการศึกษาต่อเนื่องจากพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานในเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่า การใช้ที่ดินในเมืองแม่ฮ่องสอนนั้นสามารถจำแนกประเภทของการใช้ที่ดินออกเป็น ส่วนๆดังนี้

1.พื้นที่พาณิชยกรรมและการใช้ที่ดินหนาแน่น และใช้พื้นที่สำหรับเป็นพื้นที่พาณิชยกรรมที่สำคัญของเมือง คือบริเวณถนนสิงหนาทบำรุง ตั้งแต่บริเวณแยกถนนประดิษฐ์จองค์ำ ถึงบริเวณถนนขุนลุมประพาส และในส่วนของแยกขุนลุมประพาสตัดกับถนนสิงหนาทบำรุงลงมาทางใต้จนถึงแยกขุนลุมประพาสตัดกับถนนอุดมชาวนิเทศน์ ซึ่งบริเวณดังกล่าวจะเป็นพื้นที่ ศูนย์กลางเมือง โดยจะประกอบด้วย ร้านค้า ย่านพาณิชยกรรม และ ย่านไนท์พลาซ่าที่ชายของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวในฤดูกาลท่องเที่ยว ซึ่งถือว่าเป็นบริเวณที่มีการใช้ที่ดินหนาแน่นที่สุดในเมืองแม่ฮ่องสอน

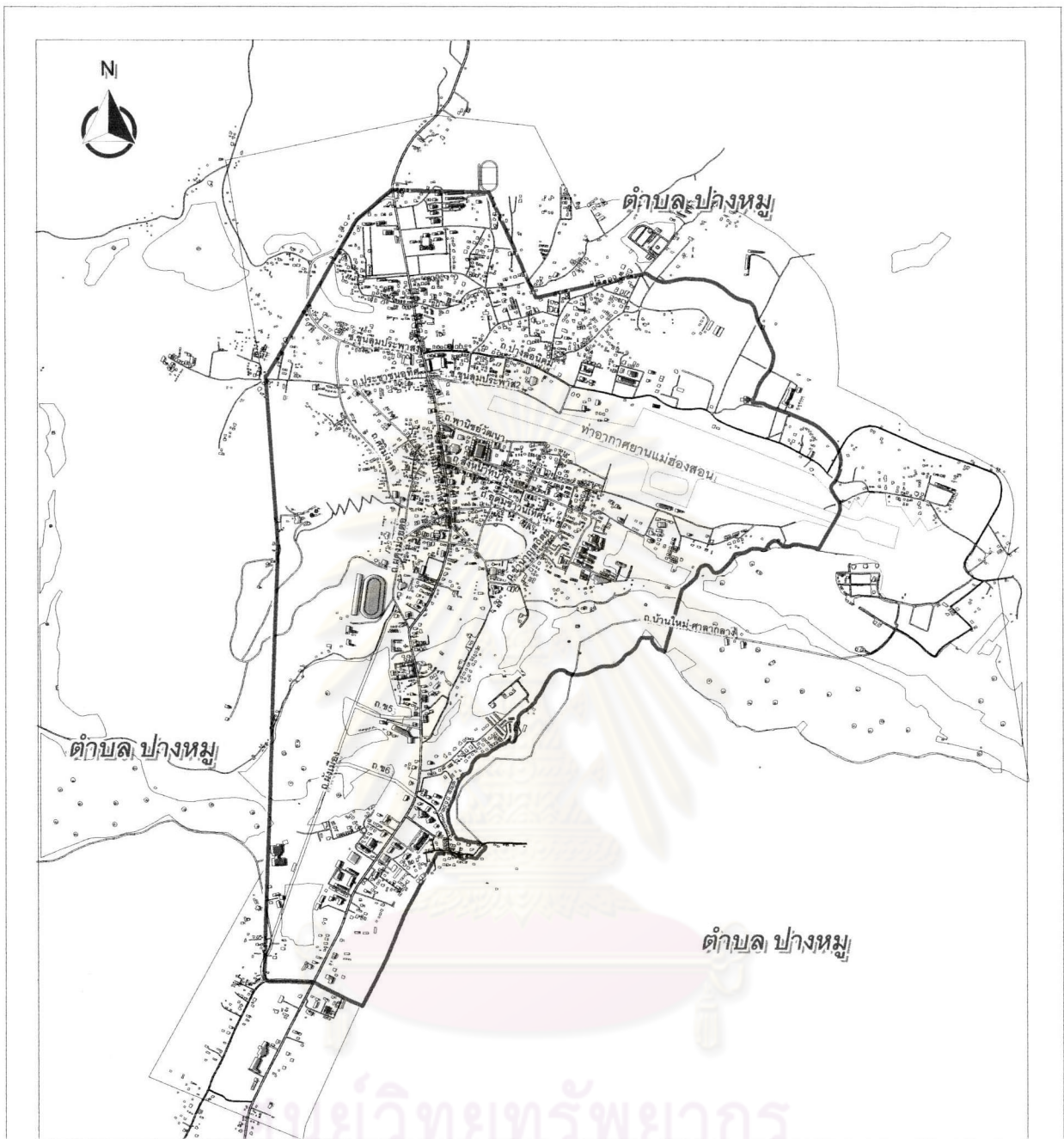
2. พื้นที่อยู่อาศัย จะกระจายตัวอยู่รอบศูนย์กลางเมือง ออกไปตามถนนสายหลัก 3 สาย คือ ถ.สิงหนาทบำรุง ทางตะวันตกยาวไปจนถึง โรงพยาบาลศรีสังวาลย์และท่าอากาศยานแม่ฮ่องสอน ถ.ขุนลุมประพาสในแนวเหนือใต้ คือบริเวณ ทางตอนเหนือ ขึ้นไปจนถึงบริเวณโรงเรียนห้องสอนศึกษา และในทางตอนใต้ นั้น ยาวลงไปถึงบริเวณศูนย์ราชการแม่ฮ่องสอน และถนนอีกสายคือ ถ.ปางลั่นนิคมในแนวขนานกับท่าอากาศยานแม่ฮ่องสอน ซึ่งถือว่าเป็นบริเวณที่ขยายตัวทางด้านการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย ที่มีขนาดใหญ่ของเมือง

3. พื้นที่สถาบันราชการและสถานศึกษา การใช้ที่ดินประเภทนี้จะกระจายตัวอยู่บริเวณรอบเมืองเนื่องจากบริเวณใจกลางเมืองนั้นจะเป็นพื้นที่พักอาศัย พื้นที่พาณิชยกรรม รวมถึงวัดและสถานศึกษา ซึ่งจะเห็นได้จาก ศูนย์ราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน โรงเรียนประจำจังหวัด โรงพยาบาล กระจายตัวอยู่รอบๆเมือง

4. พื้นที่สถาบันศาสนา การใช้ที่ดินประเภทนี้มีบทบาทสำคัญต่อระบบสังคมของประชากรในเมืองแม่ฮ่องสอน ดังจะเห็นได้จากการกระจายตัวของการใช้ที่ดินประเภทนี้ ที่กระจายตัวอยู่บริเวณกลางชุมชน และในบริเวณที่มีชุมชนหนาแน่น เช่นย่านป๊อกกาดเก่า มีวัดติดวัด และมีวัดมากกว่า 1 วัดในแต่ละย่าน

5. พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งแม้ว่าที่ดินประเภทนี้จะมีบทบาทน้อยกับเมืองเนื่องจากรอบๆพื้นที่เมืองนั้นเป็นพื้นที่ป่า และสถานที่ท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่เนื่องจาก ความต้องการใช้พื้นที่ในเมืองมีสูงขึ้น บทบาทของพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจจะมีมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในเมืองนั้น จะใช้พื้นที่บริเวณหนองจองคำ ซึ่งจะใช้ในการเดินเล่น ออกกำลังกาย และ การพักผ่อน และอีกพื้นที่หนึ่ง คือ บริเวณสนามกีฬาแม่ฮ่องสอน ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ออกกำลังกายของชาวเมืองในตอน เช้าและเย็น นอกจากนั้นประชาชนในเมืองแม่ฮ่องสอนยังใช้พื้นที่รอบๆเมืองในการออกกำลังกาย ประเภท จ็อกกิ้ง จักรยาน และ การเดินเล่น ซึ่ง พื้นที่ดังกล่าวได้แก่ พื้นที่ สวนสาธารณะท่าโป่งแดง เส้นทางบ้านใหม่-สนามบิน และเส้นทางขึ้นพระธาตุตอดอยกองมู

สรุปแล้วการใช้ที่ดินในเมืองแม่ฮ่องสอนนั้นถึงแม้ว่าจะมีการขยายตัวในทางราบค่อนข้างน้อย เนื่องจากเนื้อเมืองมีเพียง 6.3 ตารางกิโลเมตรนั้น แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ เพราะสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบกลางหุบเขานั้น ทำให้ขยายตัวในทางราบได้ต่ำ นอกจากนั้นโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่ถูกพัฒนาขึ้นกลับกลายเป็นอุปสรรคสำคัญของการขยายตัวเมืองในปัจจุบัน โดยจะเห็นได้จาก พื้นที่ของท่าอากาศยานแม่ฮ่องสอนที่มีเนื้อที่ถึง 2.5 ตร.กม. และตั้งอยู่ในกลางเมืองแม่ฮ่องสอน เมื่อพิจารณาจากความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่แล้วจะเห็นได้ว่าภายในเมืองมี ความหนาแน่นของพื้นที่ถึง 1,317 คนต่อตร.กม. ดังนั้นในอนาคตความต้องการทางด้านพื้นที่จะมีเพิ่มสูงมากขึ้น เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาเมือง กรณีศึกษา:เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

แผนที่ 3.3 การใช้ที่ดินปัจจุบัน

สัญลักษณ์

- การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม
- การใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัย
- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ
- การใช้ที่ดินประเภทสถานศึกษา
- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
- การใช้ที่ดินประเภทพักผ่อนหย่อนใจ

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 2 4กม.

ที่มา : จากการสำรวจเพิ่มเติมแผนที่การใช้ที่ดินปีพ.ศ.2538

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาเมือง กรณีศึกษา:เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

แผนที่ 3.4 การใช้ที่ดินบริเวณศูนย์กลางเมือง

สัญลักษณ์

- การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม
- การใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัย
- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ
- การใช้ที่ดินประเภทสถานศึกษา
- การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
- การใช้ที่ดินประเภทพักผ่อนหย่อนใจ

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 250 500 เมตร

ที่มา : จากการสำรวจเพิ่มเติมแผนที่การใช้ที่ดินปีพ.ศ.2538

3.4 โครงข่ายคมนาคมของเมือง

ในส่วนของโครงข่ายคมนาคมของเมืองนั้น จะกล่าวถึงพัฒนาการของการคมนาคมของเมือง ระบบโครงข่ายคมนาคม ประกอบด้วยระบบถนนในเมืองและระบบถนนระหว่างเมือง รวมถึงระบบการคมนาคมทางอากาศ ซึ่งมีความสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาเมือง ซึ่งสามารถแยกได้เป็น 2 ประเด็นหลักดังนี้

3.4.1.ระบบคมนาคมทางบก

แต่เดิมไม่มีถนนสำหรับรถยนต์เข้าสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน การเดินทางไปเชียงใหม่จึงใช้เครื่องปั้น และคนเดินเท้าเท่านั้น ต่อมาประมาณปีพ.ศ.2500 ได้มีการตัดถนนจากจังหวัดเชียงใหม่เข้าสู่จังหวัดจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2 เส้นทาง คือ ทิศใต้ตัดจากอำเภอฮอด เข้าสู่อำเภอแม่สะเรียง ทางทิศเหนือตัดจากหมู่บ้านแม่มาลัย อำเภอแม่แตง เข้าสู่อำเภอปาย

ต่อมาพ.ศ.2506 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้เร่งรัดพัฒนาถนนหนทางทั่วประเทศรวมทั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอนด้วย ได้สั่งการให้กรมทางหลวงแผ่นดินเร่งรัดตัดถนนจากเชียงใหม่เข้าสู่อำเภอปาย ผ่านอำเภอปางมะผ้า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอขุนยวม ส่วนทางทิศใต้ได้เร่งรัดให้รีบตัดถนนจากอำเภอแม่สะเรียงขึ้นมาให้บรรจบกับถนนที่สร้างเข้ามาทางอำเภอปาย จนกระทั่งวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2506 เวลาประมาณ 12.00 น. ถนนทั้ง 2 สายได้ตัดให้มาบรรจบกันที่ห้วยหยวก เขตบ้านหนองแห้ง ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม ทำให้มีถนนสำหรับรถยนต์วิ่งได้ถึงจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นครั้งแรก แต่ก็ยังเป็นเพียงถนนลูกรังไม่ถาวร พอถึงฤดูฝนก็ถูกน้ำเซาะพัง ถนนขาดเป็นช่วง ๆ การคมนาคมทางรถยนต์ต้องหยุดชะงักเป็นระยะ ๆ ไม่สะดวกเหมือนเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ถนนสายเชียงใหม่ - แม่ฮ่องสอน ได้รับการซ่อมแซมปรับปรุงเรื่อยมาทุกปี จนประมาณปี พ.ศ. 2520 จึงลาดยางได้ตลอดทั้งสาย ถนนสายนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นถนนที่คดเคี้ยวมากที่สุด เพราะต้องตัดลัดเลาะไปตามไหล่เขา ซึ่งไม่มีพื้นที่ราบเป็นเส้นทางตรง ถึงอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนได้ 1864 โค้ง ปัจจุบันถนนได้รับการปรับปรุงขยายให้กว้างขึ้น มีความสะดวกสำหรับการเดินทางโดยรถยนต์

ในส่วนของระบบถนนนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.ถนนระหว่างเมือง_ ซึ่งประกอบด้วยถนนสายสำคัญ 2 สาย คือ

ทางหลวงหมายเลข108 ซึ่งตัดจากจังหวัดเชียงใหม่ผ่านอำเภอหางดง สันป่าตอง จอมทอง ฮอด แม่สะเรียง แม่ลาน้อย และขุนยวม มาถึงอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนทางทิศใต้ผ่านตำบลผาบ่อง รวมระยะทางประมาณ 349 กิโลเมตร เส้นทางสายนี้เป็นทางตัดขึ้นเขาสูง มีความสวยงามและคดเคี้ยวนับได้มากถึง 1864 โค้ง ปัจจุบันเป็นถนนลาดยางอย่างดีตลอดสาย ขนาดเขตทางกว้าง 16เมตร ประกอบด้วย ช่องทางจราจร 2 ช่องทางพร้อมไหล่ทาง

ทางหลวงหมายเลข 1095 หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่าเส้นทางสายแม่มาลัย-ปาย ตัดจาก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ถึงอำเภอปาย อำเภอปางมะผ้า และเข้าตัวเมืองแม่ฮ่องสอนทาง ด้านทิศเหนือ ผ่านตำบลปางหมู รวมระยะทางเพียง 245 กิโลเมตร นอกจากนี้ เส้นทางนี้ยังเป็น เส้นทางผ่านไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วย อาทิ ห้วยน้ำดัง และถ้ำต่างๆ ปัจจุบันเป็นถนนลาด ยางอย่างดีตลอดสาย ขนาดเขตทางกว้าง 12 เมตร ประกอบด้วย ช่องทางจราจร 2 ช่องทางพร้อม ไหล่ทาง

2.ถนนภายในเมือง ซึ่งประกอบด้วยถนนสายหลักในเมือง 2 สาย และถนนสายรองอีก 11 สาย ดังนี้

ถนนขุนลุมประพาส เป็นถนนที่เชื่อมต่อระหว่างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ทางตอน ใต้ เข้ากับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1095 ทางตอนเหนือและถือเป็นถนนสายหลักในแนวเหนือ ใต้ที่สำคัญที่สุดของเมืองแม่ฮ่องสอน

ถนนสิงหนาทบำรุง เป็นถนนสายหลักของเมืองอีกเส้นในแนวตะวันออก และตะวันตกที่ เชื่อมระหว่างพระธาตุตอดยกองมูทางทิศตะวันตกของเมืองเข้ากับเมืองทางด้านทิศตะวันออก

นอกจากนี้ยังมีถนนสายสำคัญต่างๆภายในเมืองที่สร้างขึ้นภายในเมืองโดยที่จะเป็นถนน สายรองและถนนสายย่อยภายในเมือง อันได้แก่ ถนนผดุงม่วยต้อ ถนนปางล้อนนิคม ถนนอุดมชาว นิเทศ ถนนนิเวศพิศาล ถนนชำนาญสถิตย์ ถนนประดิษฐ์ทองคำ ถนนราชธรรมพิทักษ์ ถนน พาณิชยวัฒนา ถนนประชาเสกสรร ถนนศิริมงคล ถนนประชาชนอุทิศ และยังรวมถึงถนนสร้าง ใหม่และปรับปรุงถนนฝั่งเมืองอีก 3 เส้นทาง คือ ถนนสัมพันธ์เจริญ-ข5 ถนนรุ่งเรืองการค้า-ข6 และถนนนาวาศสาร-ค2

3.4.2.ระบบการคมนาคมทางอากาศ

กลางปีพ.ศ.2482 จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เริ่มสร้างสนามบินบนพื้นที่นาของราษฎรซึ่ง จังหวัดได้รับพิจารณาจากคหบดี โดยในระยะเริ่มแรกเพียงแต่ปรับคันนาให้เรียบพอเป็นที่ขึ้นลง ของเครื่องบินได้เท่านั้น มีความยาวประมาณ 600 เมตร กว้าง 25 เมตร ทิศทางวิ่งเหนือ - ใต้ ซึ่งเป็นของสถานีเอ็นดีบี หลังจากนั้นบริษัทเดินอากาศไทย จำกัด เป็นผู้ทำการเปิดบินครั้งแรกให้ บริการเส้นทางบินเชียงใหม่ -แม่ฮ่องสอน - แม่สะเรียง - เชียงใหม่ สมัยนั้นยังไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ กำหนดการบินจึงขึ้นอยู่กับสภาพอากาศเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อเกิดสงคราม โลกครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ.2484 เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรได้ถึงเครื่องบินของบริษัทตากในเขตพื้นที่ อำเภอขุนยวม บริษัทจึงงดบิน

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง รัฐบาลได้เริ่มฟื้นฟูการคมนาคมทางอากาศ เนื่อง

จากเส้นทางวิ่งเดิมไม่มีความปลอดภัยเพียงพอ คือมีระยะทางสั้น เขตร้อนทั้งสองด้านมีภูเขาขวางกั้น ไม่สะดวกแก่การร่อนขึ้นลงของเครื่องบิน จึงได้เปลี่ยนทิศทางการวิ่งใหม่ โดยจัดซื้อที่ดินราชฎรเพิ่มเติมประมาณ 238 ไร่ ทำการปรับปรุงทางวิ่งตามทิศตะวันออก - ตะวันตก ความยาวประมาณ 800 เมตร กว้าง 30 เมตร พื้นสนามเป็นหญ้าและดินลูกรัง ก่อสร้างอาคารไม้ชั้นเดียวยกพื้นสูงประมาณ 50 เซนติเมตร หลังคามุงสังกะสี เป็นอาคารที่พักผู้โดยสาร และเปิดเส้นทางบินเชียงใหม่ - แม่สะเรียง - แม่ฮ่องสอน - เชียงใหม่ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2489

ต่อมาเมื่อกระทรวงคมนาคมได้วางแผนงานกิจการบินพาณิชย์แล้วเสร็จจึงขอรับโอนกิจการจากกองทัพอากาศ โดยจัดตั้งบริษัทเดินอากาศจำกัดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2490 จากนั้นกิจการบินพาณิชย์ของไทยก็เจริญรุดหน้าเรื่อยมา

ปี พ.ศ. 2512 มีการปรับปรุงครั้งใหญ่โดยทำทางวิ่งด้วยการลาดยางแอสฟัลท์ (ยางมะตอย) ติดคอนกรีตแทนดินลูกรังเดิม เพิ่มความยาวเป็น 1,315 เมตร กว้าง 30 เมตร ขยายไหล่ทางวิ่งออกด้านละ 8 เมตร ทำให้เครื่องบินขนาดกลางสามารถขึ้นลงได้สะดวกยิ่งขึ้น

ปี พ.ศ. 2517 กรมการบินพาณิชย์ ได้จัดซื้อที่ดินทางด้านตะวันออกเพิ่มและในปี พ.ศ. 2525 ได้รับงบประมาณทำการต่อเติมทางวิ่งออกไปอีก 374 เมตร จึงเป็นสนามบินสมบูรณ์แบบมาตรฐานที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และก่อสร้างอาคารสถานีการบินเป็นอาคาร 2 ชั้น มีพื้นที่ขนาด 1,700 ตารางเมตร เป็นที่พักผู้โดยสาร 382 ตารางวา มีประตูสำหรับผู้โดยสารขาเข้าและขาออกแยกจากกัน ในชั่วโมงคับคั่งสามารถรับผู้โดยสารได้ประมาณ 250 คน บริเวณด้านหน้าอาคารเป็นที่จอดรถยนต์ได้ประมาณ 50 คัน ด้านข้าง 10 คัน และจัดไว้สำหรับที่จอดรถจักรยานยนต์ประมาณ 25 คัน

พ.ศ. 2542 มีการปรับปรุงและก่อสร้างอาคารที่พักผู้โดยสารรวมถึงการปรับปรุงระบบการบิน และพื้นผิวทางวิ่งให้มีความทันสมัยมากขึ้น ซึ่งรองรับเครื่องบินโบอิง 747 -300 ของบริษัทการบินไทยจำกัด ปัจจุบันท่าอากาศยานจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความทันสมัยเทียบเท่ากับสนามบินนานาชาติแห่งอื่นๆในประเทศ ซึ่งทำให้การคมนาคมทางอากาศของเมืองในปัจจุบันมีความสะดวกและรวดเร็ว

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาเมือง กรณีศึกษา:เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

แผนที่ 3.5 โครงข่ายคมนาคมในเมืองแม่ฮ่องสอน

3.5 โครงสร้างพื้นฐานของเมือง

ในส่วนของโครงสร้างพื้นฐานของเมืองนั้นจะกล่าวถึง ระบบประปา ไฟฟ้าและระบบการสื่อสารในเขตเมืองและระบบสาธารณูปโภคอื่นๆของเมือง ที่เป็นลักษณะของสวัสดิการของรัฐที่มีให้กับประชาชน(Public Welfare) โดยหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบซึ่งในนี้คือเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยจะแยกตามรายละเอียดดังนี้

3.5.1 ระบบประปา

ระบบประปาภายในเมืองได้รับการจัดการโดยสำนักงานประปาส่วนภูมิภาค จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีกำลังการผลิต 10,560 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน ในขณะที่มีจำนวนครัวเรือนใช้น้ำประปาทั้งหมด 3,581 ครัวเรือน คิดเป็น 4,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน (สำนักงานประปาจังหวัดแม่ฮ่องสอน,2545) ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้น้ำดิบจากอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ฮ่องสอนของกรมชลประทาน และมีแหล่งน้ำดิบสำรองที่โรงสูบน้ำแรงต่ำบ้านปางหมู ต.ปางหมู อ.เมือง

3.5.2. ระบบไฟฟ้า

ระบบไฟฟ้าภายในเมืองจัดการโดยสำนักงานไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีผู้ให้บริการไฟฟ้า จำนวน 2,324 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 69.9 ของพื้นที่ทั้งหมด (สำนักงานไฟฟ้าจังหวัดแม่ฮ่องสอน,2545)

3.5.3.ระบบการสื่อสาร

การสื่อสารภายในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนนั้นในนี้หมายถึง การให้บริการโทรศัพท์ซึ่งให้บริการโดย องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยสาขาแม่ฮ่องสอน และบริษัท ทีทีแอนดที จำกัด ให้บริการเลขหมายสูงสุด 3,924 เลขหมาย โดยมีผู้ใช้โทรศัพท์ส่วนบุคคลในเมืองจำนวน 3,334 เลขหมาย และเป็นการให้บริการโทรศัพท์สาธารณะจำนวน 132 เลขหมาย มีจำนวนชุมสายโทรศัพท์ในเขตเมืองแม่ฮ่องสอน 1 ชุมสาย สถานีวิทยุกระจายเสียง 3 สถานี ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง

3.5.4.การศึกษาและการสาธารณสุข

การศึกษาภายในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนมีสถานการศึกษาให้บริการตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับวิชาชีพชั้นสูงจำนวน7 แห่ง จำแนกได้ดังนี้

- 1.ระดับอนุบาล 2 แห่ง คือโรงเรียนอนุบาลบรรณวิทย์ และโรงเรียนอนุบาลจรัสศรี

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาเมือง กรณีศึกษา:เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

แผนที่ 3.6 ระบบสาธารณูปโภคในเมือง

<p>สัญลักษณ์</p>		<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
<ul style="list-style-type: none"> เขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน สถานบันราชการ สถาบันการศึกษา การคมนาคม 	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-right: 20px;"> </div> <div> <p>0 2 4กม.</p> </div> </div>	
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน</p>		

2.ระดับประถมศึกษา 2 แห่ง คือโรงเรียนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน โรงเรียนอนุบาลแม่ฮ่องสอน และโรงเรียนบ้านจองคำ

3. ระดับมัธยมศึกษา 1 แห่ง คือโรงเรียนห้องสอนศึกษา

4. ระดับวิชาชีพ 1 แห่ง คือวิทยาลัยการอาชีพนวมित्रาชีนีแม่ฮ่องสอน

นอกจากนี้ยังมีระดับมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนระดับปริญญาตรี(สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตแม่ฮ่องสอน) มีจำนวนนักเรียน-นักศึกษา รวมทั้งหมด 2,554 คน ในระดับประถมศึกษา มีจำนวนนักเรียนเฉลี่ย 35 คนต่อ ห้องเรียน ระดับมัธยมศึกษา มีจำนวนนักเรียนเฉลี่ย 25 คนต่อ ห้องเรียน

การสาธารณสุข การสาธารณสุขภายในเขตเทศบาลนั้น มีโรงพยาบาลศรีสังวาลย์ ซึ่งโรงพยาบาลขนาดกลาง 150 เตียง และสถานบริการสาธารณสุขอีก 1 แห่ง และรวมถึง คลินิกเอกชนอีก 5 แห่งในเมือง ซึ่งให้บริการทางด้านสุขภาพ อนามัยแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยวในเมือง

3.6 สภาพสังคม

สภาพสังคมของชาวแม่ฮ่องสอนนั้นมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากสภาพสังคมของเมืองอื่นในภูมิภาค เนื่องจากชาวแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่นั้น จะเป็นชาวไทยใหญ่ ซึ่งเรียกตัวเองว่า ไต ซึ่งกลุ่มคนได้นั้นจะอาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแถบนี้มาตั้งแต่เริ่มตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนบริเวณบ้านปางหมู และย้ายมาตั้งเป็นเมืองแม่ฮ่องสอน ชาวไทยใหญ่ที่แต่เดิมอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพียงไม่กี่หลังคาเรือนได้ถูกรวบรวมให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนในบริเวณลุ่มน้ำปายและลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอนนั้น พัฒนาขึ้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงระบบการปกครองตนเองที่อิงอยู่กับหลักคำสอนของพุทธศาสนา เนื่องจากชาวไตจะเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดในการปฏิบัติธรรม โดยจะสะท้อนออกมาในรูปแบบของการดำเนินชีวิต ซึ่งทำให้เกิดจารีตและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างออกไป ซึ่งสามารถแยกตามรายละเอียดดังนี้

การปกครอง มีปู่แค้น (กำนัน) ปู่กำหรือปู่แก่ (ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้ปกครองดูแลในตำบลและหมู่บ้านโดยจะมีนาของหมู่บ้านให้ปู่แค้นและปู่แก่ได้ทำกิน นอกจากนั้นจะมีผู้อาวุโสเป็นที่เคารพนับถือไว้เป็นที่ปรึกษาในกรณีต่าง ๆ เรียกว่าจองอุปะกา (คหบดี) ซึ่งปัจจุบันตำแหน่งปู่แค้น หรือปู่แก่ได้เปลี่ยนแปลงเป็น กำนัน และผู้ใหญ่บ้านตามการปกครองในปัจจุบัน แต่ความสำคัญของปู่แค้น และปู่แก่ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านชาวไต

ความเป็นอยู่ เป็นชีวิตเรียบง่าย สงบ ร่มเย็นตั้งแต่เกิดจนตายการเป็นอยู่จะผูกพันอยู่กับพุทธศาสนา

วัยเด็ก (อายุ8-15ปี) จะให้บรรพชาสามเณร (ส่งลง) ประมาณ 18-20 จะสึกเพื่อไปช่วยครอบครัวทำงาน หากสามารถบวชจนอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จะถือว่าเป็นคนเก่งและมีบุญ เพราะส่วนใหญ่จะไม่ผ่านระยะวัยรุ่นไปได้ ถ้ามีสามเณรอายุครบ 20 ปี จะมีผู้ประสงค์จะเป็นเจ้าภาพอุปสมบทให้มากมาย ส่วนใหญ่ถ้าผู้ปกครองมีฐานะดีพอประมาณจะไม่ปล่อยโอกาสให้คนอื่นเป็นเจ้าภาพ

วัยหนุ่มสาว(อายุ15-40ปี) จะเป็นวัยมีครอบครัวและทำงานสะสมทรัพย์ไว้ใช้ในวัยชรา คนในวัยนี้จะเร่งสร้างฐานะให้มั่นคง เป็นกำลังของครอบครัว ช่วยเหลือกิจการมสังคัมและเลี้ยงดูผู้ปกครอง บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ที่ทำงานไม่ได้

วัยสูงอายุ (อายุ40 ปีขึ้นไป) ชาวแม่ฮ่องสอนจะหันหน้าเข้าหาวัด เริ่มด้วยการไปนอนวัด รักษาอุโบสถศีล ในวันธรรมสวนะ สนทนาธรรม ปฏิบัติพัฒนาจิต (นับลูกประจำ) เมื่อเริ่มเข้าวัดแล้วจะลดอบายมุขต่าง ๆ ถือศีล 5 อย่างเคร่งครัดจะไม่ได้นอนวัดก็ตาม วัยสูงอายุนี้เป็นวัยแสวงหาหนทางสงบในชีวิตตามแนวพุทธศาสนา มีปฏิปทาน่าเคารพเลื่อมใสของคนทั่วไป หากผู้สูงอายุในวัยที่ควรจะนอนวัดแล้ว

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแม่ฮ่องสอนจะเชื่อมต่อกันไป ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ และมีกิจกรรมเชื่อมคนในสังคัมได้เป็นอย่างดี คือ ความกตัญญูตเวที ต่างรู้หน้าที่และถือปฏิบัติกันเป็นอย่างดีทุกคน คือวัยเด็กเชื่อฟังผู้ใหญ่และศึกษาหาความรู้ วัยหนุ่มสาวทำงานเลี้ยงดูผู้ที่เคยเลี้ยงมา วัยสูงอายุทำตัวให้น่าเลื่อมใสเป็นที่ปรึกษาที่น่าเคารพของลูกหลาน

การกินการอยู่ ชาวแม่ฮ่องสอน รับประทานอาหารแบบเรียบง่าย ประหยัด อาหารการกินได้มาจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เมื่อนำมาเป็นอาหารไม่ได้ปรุงแต่งให้ผิดจากวัตถุดิบมากนัก พยายามคงสภาพและคุณค่าของธรรมชาติไว้ให้มาก ชาวแม่ฮ่องสอนดั้งเดิมนิยมรับประทานข้าวเจ้า ไม่นิยมรับประทานข้าวเหนียวเหมือนชาวล้านนา ข้าวเหนียวมีไว้สำหรับทำขนม

วิธีปรุงอาหารไม่สลัดซับซ้อน มีประเภทต้ม แกง ยำ ทอด อบ เครื่องปรุงประกอบด้วยสิ่งที่ได้จากธรรมชาติ เช่น พริก เกลือ หัวหอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ ฯลฯ และที่ขาดไม่ได้ คือถั่วเน่า (ถั่วเหลืองแผ่น) ซึ่งใช้แทนกะปิ

สำหรับขนมหวาน จะมีหลายอย่างซึ่งประกอบด้วยด้วยวิธีการแบบพื้นเมือง เช่น อะละหว่า ข้าวมูนปาด เปงมง ส่วยทะมิ่น ข้าวมูนจ๊อก ข้าวมูนแต่น ข้าวมูนช่วย ข้าวเม็ดก่าย ข้าวแต่น โดยจะใช้วัสดุจากธรรมชาติในท้องถิ่น เข้ามาประกอบ

วิธีรับประทาน โดยมากมักจะรับประทานพร้อมกันทั้งบ้าน นั่งล้อมวงกันมีเถาดหรือโตกใส่กับข้าววางตรงกลาง ส่วนข้าวจะใช้จานเฉพาะตัว แต่เดิมนิยมเปิบข้าวด้วยมือ ส่วนช้อนมีไว้ใช้ส่วน

กลางสำหรับตักกับข้าวมาใส่จานข้าวและชดน้ำแกง

การหาความรู้ ในอดีตชาวแม่ฮ่องสอนได้รับความรู้ด้านหนังสือและวิชาชีพจากครอบครัวและวัด ผู้ที่มีโอกาสบวชเรียนก็จะได้เรียนหนังสือ มีความรู้ในวิชาหนังสือและวิชาชีพอื่น ๆ ผู้ที่ไม่ได้บวชเรียนจะใช้วิชาชีพโดยการเป็นลูกมือให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือผู้ชำนาญในอาชีพนั้น ๆ

ชาวไต มีชีวิตความเป็นอยู่ง่าย ๆ อยู่กับธรรมชาติ ชอบทำบุญ ฟังพาดาคัยซึ่งกันและกัน ภายในชุมชน มีอะไรก็แบ่งปันกัน เมื่อมีงานก็จะช่วยเหลือ

กิจกรรมารยาท ชาวไตเป็นผู้มีกิจกรรมารยาทที่งดงาม นับตั้งแต่มารยาทในการแต่งกายทั้งชายหญิง เสื้อผ้าจะปกปิดส่วนต่าง ๆ ของร่างกายแทบทุกส่วน จะเห็นเพียงส่วนศีรษะ มือและเท้าเท่านั้น ทั้งกางเกงชายและผ้าขืนของหญิงจะยาวกรอมเท้า เสื้อคอกลมปิดหน้าอกแขนยาวถึงข้อมือ จึงนับได้ว่าเป็นการแต่งกายที่สุภาพมาก

มารยาทในการพูดจา มีภาษาพูดที่สุภาพ เมื่อจะวิสาสะกับผู้ใดก็จะดูภัยของผู้ที่จะพูดด้วยสมควรที่จะให้เกียรติเรียกว่าอย่างไรก็จะยกย่องให้เกียรติ คำแทนชื่อตนเองที่สุภาพจะให้คำว่า "ข้า" คำขานรับใช้คำว่า "อ้อ" คำที่ใช้เรียกขาน มารยาทในการต้อนรับเมื่อมีแขกมาบ้าน จะเชิญนั่งในที่สมควรแล้วจะไปยกขันหมาก, พลู เมี่ยงน้ำชา ขนมมารับรองแขก ตามแต่อัธยาศัยของแขก จะชอบสิ่งไหน เมื่อแขกอยู่คุยจนถึงเวลาที่อาหารสุก ก็จะเชื้อเชิญแขก ร่วมวงรับประทานอาหารด้วย ในสมัยก่อนการคมนาคมไม่สะดวกเหมือนเช่นปัจจุบันหากมีแขกเดินทางมาจากต่างหมู่บ้านหรือต่างเมือง ก็จะเชื้อเชิญแขกไปพักที่บ้านตน และเลี้ยงดูแขกเหมือนกับเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของครอบครัว แขกจะอยู่ที่วันก็ได้ เจ้าของบ้านก็ยินดีต้อนรับไม่ถือเป็นการสิ้นเปลืองและมีความจริงใจต่อกัน (จากการสัมภาษณ์คุณสายหยุด-คุณอำไพ ประสิทธิ์กุล วันที่6 ธันวาคม 2546)

การปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวม ในหมู่บ้านหนึ่งประกอบด้วยบุคคลที่ทำหน้าที่แก่ส่วนรวมตามลักษณะต่าง ๆ คือ "จเร" หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญการอ่านหนังสือจะได้รับเชิญไปอ่านคัมภีร์ในการจัดงานต่าง ๆ ของชุมชน และเจ้าภาพจะจ่ายค่าตอบแทนเหมือนการนิมนต์ พระสงฆ์ทำพิธีศาสนาต่าง ๆ

"ปู่เจ้าเม็ง" แต่ละหมู่บ้านจะมีเจ้าเม็ง (ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง) และมีคนดูแลประจำ เรียกว่า "ปู่เจ้าเม็ง" มีนาให้ใช้ผลประโยชน์ได้

"แก่เหมือง, แก่ฝาย" เป็นหัวหน้าดูแลเหมืองฝาย เจ้าของที่นาที่ใช้จากฝายนั้น ๆ จะให้ข้าวเป็นค่าตอบแทนสำหรับแก่ฝาย ตามอัตราที่ตกลงกัน

"แม่เก็บ" หมอตำแยประจำหมู่บ้าน ไม่มีนาให้เก็บผลประโยชน์ ผู้ใช้บริการจะให้ผลประโยชน์ตามฐานะ โดยวิธีชูกมือ (ล้าง หรือ รดน้ำที่มือ) พร้อมทั้งให้ข้าวสาร เงิน หรือสิ่งอื่นตามสมควร

"สล่า" (แพทย์แผนโบราณ) ทำหน้าที่หมอประจำหมู่บ้าน ได้ผลประโยชน์ในลักษณะ

เดียวกันกับหมอต้าแย ส่วนมากไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ มุ่งรักษาคนไข้ให้หายเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนเท่านั้น

คนเผาศพ เรียกว่า “ป้อมจันตา” ได้ผลประโยชน์จากเจ้าภาพตามฐานะของเจ้าภาพ ไม่ได้กำหนดอัตราไว้

“สล่าส่อ” (ปู่ล่ำม) หมายถึง บุคคลที่ได้รับคัดเลือกจากผู้ใหญ่ หรือ กำนัน เพื่อเป็นบุคคลที่บอกหรือป่าวประกาศเรื่องต่าง ๆ ไปตามถนนในหมู่บ้านเป็นจุด ๆ ทั้งงานในราชการ งานส่วนรวม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งสล่าส่อต้องรับคำสั่งจากผู้ใหญ่บ้าน หรือ กำนันจึงจะออกไปเดินส่อได้ ทุกหมู่บ้านจะต้องมีสล่าส่อประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน มีผู้ช่วยสล่าส่ออีก 1 คน ซึ่งสล่าส่อได้เคยมีมาแล้วประมาณ 150-200ปี การสรรหาบุคคลที่จะมาเป็นสล่าส่อนั้น ส่วนมากจะคัดเลือกจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือ บุคคลในหมู่บ้านที่มีคุณสมบัติสมควรที่จะเป็นสล่าส่อโดยกำนัน หรือ ผู้ใหญ่บ้าน หรือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้คัดเลือก

3.7 วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น

3.7.1 ประเพณีที่สำคัญของคนไทยใหญ่

ประเพณีในรอบปี (12 เดือน) ของชาวไตมีบ่อเกิดจากความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนา กำหนดไว้ในแต่ละเดือน ดังนี้

เดือน 1 เดือนอ้าย หรือ “เหลินเจ้ง”หรือเหลินแก้ง ตรงกับเดือนธันวาคม ดังนั้นในเดือน 1 นี้ จึงเป็นเดือนที่พุทธศาสนิกชนทำบุญถวายข้าวใหม่แก่พระภิกษุสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย เรียกว่า “กาบขอมอู” เป็นประเพณีทำบุญถวายข้าวใหม่สืบมาจนปัจจุบัน การทำบุญข้าวใหม่จะทำที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ โดยเชิญแขกมาร่วมทำบุญ นอกจากนี้จะมีการทำบุญหลู่ข้าวปลูก “ข้าวดำคลุกกับงา” คนไตจะใช้งาดำผสมเกลือรับประทานกับน้ำอ้อย

เดือน 2 เดือนยี่ หรือ “เหลินก่า” เดือนนี้ชาวไตก่า คือถือปฏิบัติว่าจะไม่นำข้าวออกจากยุ้งฉาง ตรงกับเดือนมกราคม เป็นเดือนที่พระสงฆ์อยู่ปริวาสกรรมและมานิติ ชาวบ้านเรียกว่า พระภิกษุสงฆ์เข้าปริวาส หรือเข้ากรรม มีพิธีตักบาตร “ลองก่า” พระสงฆ์จะไปพักนอนเข้าปริวาสในกระต๊อบฟางข้าว หรือในกลดตามป่าหรือทุ่งนา ซึ่งคณะศรัทธาเป็นผู้จัดสถานที่ให้พักตลอดจนการทำบุญตักบาตร ห้องน้ำห้องส้วม พระสงฆ์ทุกรูปจะเข้าร่วมพิธีสวดกรรมฐานในตอนกลางคืนทุกคืน มีศรัทธาญาติโยม ผู้เฒ่าผู้แก่จะเข้าร่วม และถือศีลแปด หลายนางเข้าปริวาสกรรมในป่าช้า และมีการทอดผ้าป่าหาจตุปัจจัยปรับปรุงป่าช้า ในการทำบุญมีการถวายอาหารเช้าอาหารเพล รับผิดชอบทุกวัน ตามที่ได้ตกลงว่าจะ ทำ 7 วัน หรือ 15 วัน ส่วนศรัทธาประชาชนก็ถือโอกาสทำบุญทำทานถวายอาหารบิณฑบาตและเสนาสนะแด่พระสงฆ์ที่อยู่ปริวาส

เดือน 3 หรือ “เหลนสาม” เป็นฤดูถวายไม้โหล (พีน) ถวายข้าวหยาๆ(ข้าวเหนียวแดง) นิยมทำข้าวเหนียวแดงถวายวัดและถวายกองโหลในวันเพ็ญเดือน 3

แต่เดิมการทำข้าวหยาๆ หนึ่งข้าวสุกแล้วนำไปคลุกน้ำอ้อย ถ้าทำมากคลุกในกะทะใหญ่ช่วยกันกววนหลายคนจนได้ที่ นำถั่วลิสงที่กะเทาะเปลือกออกผสมคลุกเคล้าตอนใส่น้ำอ้อยหรือน้ำตาลแล้วชุดมะพร้าวโรยหน้าอีก บางตำราคั้นน้ำกะทิเคียวพอมันแตก เอาข้าวสุกที่หนึ่งคลุกน้ำกะทิคนให้เข้ากันทิ้งไว้บนเตาถ่านไฟพอสุกเหนียวจึงตักออกใส่ถาดเอาตองทับผิวหน้าให้เรียบเสมอกัน รอให้เย็นจึงตัดเป็นก้อนสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนใส่ห่อไปทำทาน การทำบุญทำทานข้าวหยาๆนี้มักจัดรวมกันเป็นหมู่บ้าน รวมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันแล้วจะมีการใส่เกวียน ใส่รถ หรือแบกหาม ถ้าขบวนใหญ่ตีฆ้องกลองแห่ไปแจกภายในหมู่บ้านโดยทั่วถึงกัน

การทำบุญถวายกองโหลพารา คือเอาไม้เนื้ออ่อน มีไม้เนื้อ “นุ่น” ไม้สาแลไม้กฤษณา บางแห่งใช้ไม้เฒ่าเปลือกออก แล้วนำมาทำฐานสี่เหลี่ยมคอกหมู ทลายแหลมขึ้นไปเป็นรูปเจดีย์ มีฉัตรเป็นยอด ไตเรียกว่า “ทีหนึ่ง” คือฉัตร 5 ชั้นประดับด้วยดอกจี้จากจำ นำไม้เฒ่ามาชำตราขั้วตรงทั้งสี่มุมปักหน่อกล้วยหน่ออ้อย การเผากองโหลใช้ไฟมาล่อ “บ้องไฟสั้น” มีตาตรงกลางตอกดินปืนทั้งสองข้างใช้ดินเหนียวปิดเจาะรูขนวนทั้งสองข้าง ผูกเส้นลวดจากที่เผาไปหากองโหล

เดือน 4 หรือ “เหลนสี่” เดือนนี้จะมีประเพณีปอยส่งลงและปอยจางลง เพื่อแสดงความยินดีที่ได้รับเสด็จพระพุทธเจ้า ชาวไตจะจัดงานประเพณีเดือน 4 เพื่อบูชาตัวแทนพระพุทธเจ้า เช่นพระธาตุเจดีย์กิติ พระพุทธรูปเจดีย์กิติ พระบรมฉายาลักษณ์เจดีย์กิติมีอยู่ ณ ที่ใด ศรัทธาพุทธบริษัทก็จะพากันไปทำบุญเป็นงานรับเสด็จ พระพุทธเจ้าเช่นในสมัยพระพุทธกาล

เดือน 5 หรือ “เหลนห้า” มีปอยเหลนห้า ปอยซางกย่าน ปอยจาตีชาย ตรงกับเดือนเมษายน เป็นเดือนที่เปลี่ยนศักราชใหม่ในช่วงนี้จะมีการปอยจาตีชาย “เจดีย์ทราย” ที่วัด จะมีการขนทรายเข้าวัด มีการถวายขนมเทียน ขนมจ็อก มีการขนน้ำเจ้าพารา(สร่งน้ำพระ) ตลอดจนถึงพระสงฆ์ ขอขมาและดำหัวผู้เฒ่า ผู้แก่ ขอขมาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ นอกจากนี้จะมีการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น เล่นหมากนิม (สะบ้า)หมากขวาง หมากกอนหมากอื่นของหนุ่มๆสาวๆ จะมีการเล่นน้ำสงกรานต์ “เหลนห้า” ปอยซางกย่าน ส่วนผู้สูงอายุ ในวันขึ้น 14-15 ค่ำจะพากันไปฟังธรรม จำศีลนอนวัด ถึงศีล 8 มีการทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระพุทธรูปรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อขอพรปีใหม่ให้มีโชคลาภอยู่เย็นเป็นสุข เจริญด้วยจตุรพิธพร 4 ประการ มีอายุ วรรณะ สุขะพละ ปฏิภาณธนสารสมบัติตลอดไป พอถึงเดือน 5 ชาวประชาจึงพากันทำโกมโบ(โคมรูปดอกบัว) ไปบูชาตามวัดวาอารามต่าง ๆ ยึดถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

หลังจากงานสงกรานต์ จะมีการประกอบพิธีทำบุญหมู่บ้านเรียกว่า “งานวานปะลึก” โดยนิมนต์พระสงฆ์ไปทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์สี่มุมเมือง ชาวบ้านจะนำน้ำขมิ้นส้มป่อย พร้อมทั้งไม้ตอกทำเป็นตาแหลวใบหนามเจ็ดเจ็ด ใบผักกุ่ม ใบปานแซ ใบถั่วแระ โดยนำใบหญ้าคามาทำเป็น

เชือก สำหรับนำไปแขวไว้ที่ประตูบ้าน ในขณะที่ทำพิธีจะมีคนนำตาแหลวไปปักไว้ที่หัวบ้านท้ายบ้าน ห้ามคนในออก ห้ามคนนอกเข้า เมื่อพิธีเสร็จจะยิงปืนเป็นสัญญาณให้รู้กันทั่วและจะมีเครื่อง เช่นใส่กระทงใหญ่เรียกว่า สะตวงนำส่งทั้งสี่ทิศ

ประเพณีเดือน 5 นอกจากจะมีการวางปะลิกแล้ว จะมีการนำน้ำมันส้มป่อยไปรดน้ำศาลเจ้าพ่อหลักเมืองและขมา มีการรวบรวมเงินภายในหมู่บ้าน เพื่อทำกิจกรรมขอขมาศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เรียกว่า “เงินอ่านแค๊ก” จะทำปีละครั้ง

เดือน 6 หรือ “เหลลินทก” มีงานประเพณีปอยจ่าตีหรือกองมูทราย ปอยบอกไฟ ปอยชอมต่อไหลง(มธูปายาส) งานทำบุญในวันเพ็ญเดือน 6 วันวิสาขบูชา จะมีการถวายเจดีย์ทราย ไต (ไทยใหญ่) เรียกว่า “ปอยจ่าตีชาย”มีการแจกข้าวห่อแล้วมีการจุดบั้งไฟ ตอนเช้าจะมีถวายข้าวมธูยวาส(คนไตเรียกว่า“ชอมต่อหลวง”)คือถือถวายข้าว 49 ก้อน ถือว่า ได้บุญมาก ได้อานิสงส์ “อะกโยก้าของแสนก้าผ่า”(อานิสงค์ 1 แสนกัลป์)ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ธรรมะ หรือสีกไหลงเรื่อง นางโหมถามเฒ ในวันเดือนเพ็ญนี้ ผู้เฒ่าผู้แก่ไปจำศีลแปด นอนวัดฟังธรรมเรียกว่า “ถอมลิก”ที่วัด ชาวไตในกลุ่มพุทธศาสนิกชน จึงพากันทำบุญก่อเจดีย์ทรายถวายห่อข้าวห่อแกงเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน

เดือน 7 หรือ “เหลลินเจ็ด” เป็นเดือนที่ชาวนาเตรียมทำนา “ตอกฝอย ลางห้อง” ตรงกับเดือนมิถุนายน เป็นเดือนที่พระสงฆ์จัดให้มีจำแนมปอย(ปจจา - วิสัชนา) ศึกษาคัมภีร์ ชักถามในเรื่องพระธรรมคำสอนและวิชาการต่าง ๆ เดือน 7 เป็นเดือนที่พระพุทธเจ้าทรงไตร่ตรองในหลักโมกขธรรมตามจริงตรัสรู้ โดยเฉพาะหลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นวัฏจักรของสังสารวัฏ จนถึงหลักความจริงแห่งความหลุดพ้น 4 ประการ(อริยสัจ 4)ตลอดเดือน 7 นี้ เป็นเดือนแห่งการทบทวนหลักโมกขธรรมของพระพุทธเจ้า เดือนนี้ชาวนาต่างเตรียมตัวทำนากัน มีการตอกฝอย “ทำเหมืองฝาย” ลางห้อง “ขุดลอกร่องน้ำ” เพื่อท่อน้ำเข้านา จึงว่างเว้นจากงานประเพณี

เดือน 8 หรือ “เหลลินแปด” ตรงกับเดือนกรกฎาคม เป็นฤดูที่มีการบรรพชาอุปสมบทกันมากเป็นเดือนที่พระสงฆ์อธิษฐานอยู่จำพรรษา เดือนนี้วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 เป็นวันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันที่พระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมจักร ดังนั้น ตามประเพณีไต ผู้เฒ่าผู้แก่ตลอดถึงผู้ที่สนใจ ปฏิบัติธรรมจะพากันไปจำศีลที่วัด ที่เรียกว่า กำศีล-นอน-กยอง ซึ่งจะไปปฏิบัติในวันพระตลอดฤดูเข้าพรรษา 3 เดือน ในขณะที่เดียวกัน ชาวไตจะมีการทำบุญในวันโกนวันพระเรียกว่า “ปอยจ่ากะ” จะมีเจ้าภาพจัดงานตีฆ้องกลองกันยาวนานตลอดไม้ ยารักษาโรค ตลอดถึงน้ำส้ม น้ำหวาน ไปถวายพระและผู้จำศีลที่เรียกว่า “พ่อศีล แม่ศีล”พร้อมกับขอนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ สามเณรและเชิญผู้จำศีลไปรับประทานอาหารเช้าในรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งบางที่วันรุ่งขึ้นจะมีการแจกข้าวห่อแก่ผู้จำศีล เรียกว่า “หลู้อปอยจ่ากะ” ทำทานงานปอยจ่าคะ

เดือน 9 หรือ “เหลลินเก้า” ตรงกับเดือนสิงหาคม ภาษาพม่าเรียกว่า “คยองละ” เป็นเดือนที่ท่าสลากภัตตร เดือน 9 เป็นฤดูที่ชาวนาไปทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะออกไปทำนาตั้งแต่เช้า กว่า จะกลับมาบ้านเป็นเวลาเมื่อค่ำ ผู้คนส่วนใหญ่ไม่มีเวลาเตรียมภัตตาคารไปถวายพระที่วัดเรียกว่า “สงข้าวหอม” ดังนั้น ในบางหมู่บ้านจึงได้กำหนดเวรสงข้าวหอมพระ ในหมู่ผู้ที่ไม่ต้องไปทำนา เรียกว่า “ปอยจ่าก้อก” โดยใช้กระบอกล้างไม้ไผ่เป็นสัญญาณตกลงกันว่า ถ้ากระบอกล้างนี้ตกอยู่บ้านใคร บ้านนั้นต้องเป็นธุระนำภัตตาคารไปถวายพระในวันรุ่งขึ้น เมื่อทำเสร็จนำกระบอกล้างไปมอบต่อให้บ้านอื่นเป็นการนัดหมายกันไว้ เพื่อผลัดเปลี่ยนกันแบ่งภาระในการสงข้าวพระ

เดือน 10 หรือ “เหลลินสิบ” ตรงกับเดือนกันยายน พุทธบริษัทจะจัดให้มีการทำบุญ “หอมต่อหลวง”(พุทธมหาภิณฑบาท)พร้อมทั้งถวายภัตตาคารแด่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ตลอดจนทำบุญตักบาตรแบบข้าวสารล้นบาตร เป็นงานยิ่งใหญ่ในรอบปี มีความเชื่อว่า อานิสงส์แห่งการทำบุญเช่นนี้จะส่งผลให้งานกสิกรรมมีผลผลิตมากเลี้ยงสัตว์จักพรรหลาย จะบริบูรณ์ด้วยทรัพย์เงินทองและข้าทาสบริวาร

เดือน 11 หรือ “เหลลินสิบเอ็ด” มีการทำบุญให้ผู้ตาย “แสนหอมโก่จา” ตรงกับเดือนตุลาคม เป็นเดือนที่พุทธบริษัทชาวไตพากันจัดงานประเพณีเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ ถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 เป็นงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เรียกว่า “แสนหอมโก่จา” ซึ่งตายในรอบปีที่ผ่านม่อีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากการแสนหอมใจขาด 7 วัตนับจากวันตาย จัดทำโดยสามีภรรยาบุตรหลานตลอดถึงญาติอื่น ๆ ของผู้ตาย ถือว่าเป็นแสดงถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้ตาย นอกจากนี้เชื่อว่า การแสนหอมอุทิศกุศลให้แก่ผู้ตายจะได้อานิสงส์ทั้งผู้นำ และผู้วายชนม์ โดยผู้ทำจะได้บุญ ส่วนผู้ตายจะได้อานิสงส์จากการทำบุญ หากตกอบายภูมิก็จะได้พ้นทุกขเวทนาจากการเป็นเปรต และสัตว์นรก เนื่องจากผู้ทำจะถวาย “ลิกซุดตะ”(หนังสือสุดตะและตำซอน ตุง)

ตำซอนจะทำจากกระดาษ ผ่า ไม้ ค้าย กระจก สังกะสีขลุ เป็นลวดลาย จะทำแบบง่าย ๆ ที่เรียกก่าย ๆ ที่เรียกว่า “ตุงนางผาน”(ตุงคนจน)ตัดกระดาษเป็นแผ่นยาว ๆ ตอนท้ายระบุชื่อผู้อุทิศส่วนกุศล และชื่อผู้วายชนม์ ซ้อยติดไม้ไค้งยาว ข้างบนจะมีธงกระดาษทำเป็นยามข้างในมีหมากพลูหรืออาหารให้ผู้ตายหรือจะทำเป็นกระดาษม้วนกลมยาว หรือทำจากผ้าม้วนยาวคล้ายตัวพญานาค ข้างบนมีไม้แกะสลักเป็นรูปนก ปลายใช้ค้ายถักเป็นรูปตะกร้อ เกล็ดเต่า ไม้ไค้งและพู่ห้อยระย้า ท้ายจะมีผู้อุทิศ และชื่อผู้ตายเช่นเดียวกันเรียกว่า “ตำซอนนากกา”(ตุงพญานาค)อีกประเภทหนึ่งจำให้ข้างเป็นตำซอนไม้แกะสลัก แต่งลวดลายด้วยกระจกซึ่งพบเห็นมากตามวัดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ข้างบนมีรูปนก ที่ฐานมักมีเรือ ซึ่งมีความหมายว่า ให้ผู้ตายอาศัยเรือข้ามพ้นจากวัฏฏะสงสารให้ถึงพระนิพพานอันเป็นอมตะ

ช่วงที่สองตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ถึงวันแรม 14 หรือ 15 ค่ำเดือน 11 เป็นประเพณีปอยเหลลินสิบเอ็ด(งานเทศกาลออกพรรษา)จะมีการยกจองพารา(ปราสาทรับเสด็จพระพุทธเจ้า)

ชาวโตมักเรียกว่า “กยองเซ่งปุด”เพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้า ในขณะนี้จะมีการรำนางนก โต ผีเสื้อ พญานาค ช้าง ม้า เป็นต้น จะมีการถวียนเทียน 1,000 เล่มที่เรียกว่า “เตนเหง” ทำประทีปโคมไฟ ประเภทต่าง ๆ สว่างไสวตามวัด และจงพารา มีการจุดแค้ไม้เกียะ ตามถนนหนทาง ตอนสุดท้าย เทศกาลจะมีการถวียนต้นเทียนขนาดใหญ่ ทำจากไม้เกียะ จึงมีผู้เรียกว่า “ต้นแปก”(ต้นเกียะ)ถวียน เป็นพุทธบูชา นอกจากนี้มีการรำนก รำโตจะมีการแสดงก้าลาย“รำท่ามือเปล่า”และก้าแลว“รำ ดาบ” และมีการร้องรำทำเพลง ที่เรียกว่า “เฮตความ” จะมีการทำขนมเทียน ที่เรียกว่า “เข้ามูนห่อ” ขนมสอดไส้ “เข้ามูนจอก” ขนมกะทิ ข้าวควบ ข้าวปองต่อ นำไปถวียนวัด ทำทานเพื่อบ้าน และนำไปใช้ในการขอขมาบิดามารดาทั้งเสื้อผ้าพร้อมอาหารคาวหวาน ขอขมาพระสงฆ์ ตลอดถึงญาติผู้ใหญ่และผู้ที่เราพนับถืออื่น ๆ อีกด้วย ปิดเทศกาลเดือน 11 จะมีการจุดต้นเตน หรือแปก(ต้น เกียะ)เรียกว่า “ปอยอ่องกัยอด”

นอกจากนี้ประเพณีชาวโต เมื่อถึงเทศกาลเดือน 5 กิติ เดือน 11 กิติ นอกจากมีการขอขมา พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ตลอดถึงผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือ ตลอดถึงพระสงฆ์แล้ว เมื่อสิ้นสุดเทศกาลเดือน 5 และเดือน 11 ศรัทธา ประชาชนจักได้นิมนต์พระสงฆ์อยู่โปรดชาวบ้านต่อไป โดยเชื่อว่า หากไม่ นิมนต์ไว้พญามารจะนิมนต์เสียก่อน ดังเช่นพญามารได้นิมนต์ให้พระพุทธเจ้าปรินิพพาน อีก ประการหนึ่งพระสงฆ์อาจจาริกไปที่อื่น เกรงว่าจะไม่มีพระภิกษุสงฆ์อยู่วัดโปรดชาวบ้าน

เดือน 12 หรือ “เหลินสิบสอง” จะมีงานประเพณีปอยสังการ “งานถวียนจิวร” ตรงกับ เดือนพฤศจิกายนเป็นฤดูถวียนผ้าจิวรนิทานบอเกิดประเพณีมีว่าสมัยพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ นิโครธาราม แม่น้ำโคตมีจินตนาการว่า บุตรของเราเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ไทยธรรมที่ ดิงามเป็นพิเศษนั้นฉันไม่ได้ถวียนสักอย่าง ฉันควรชวนช่วยหาวิธีการทำบุญที่ยิ่งใหญ่สักครั้งหนึ่ง ดังนั้นพอดังฤดูจิวรเดือน 12 จึงพิจารณาจัดทำจิวรทองคำไปป็นเป็นผงผสมกับดินและปุ๋ยบรรจุลง ในอ่างทองคำ สำหรับเพาะฝ้าย หยอดเมล็ดฝ้ายลงในอ่างทองคำที่เตรียมไว้พร้อมทั้งอิฐฐานให้ ฝ้ายออกดอกผลในวันเดียว และนำปุ๋ยฝ้ายมาป็นทอเป็นจิวรทองคำ (ชาวโตเรียกว่าสังกานคำ)ให้ เสร็จในวันขึ้น 14 ค่ำเดือน 12 ได้จิวร 2 ชุด พอดังวันเพ็ญเดือน12 ก็นำจิวรทั้งสองชุดไปน้อมถวียน พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ารับไว้ชุดหนึ่ง อีกชุดหนึ่งได้มอบถวียนท่ามกลางสงฆ์และพระสงฆ์ได้ทำ กรานกฐิน และมีมติถวียนแต่่อจินตสามเณร ซึ่งจะได้ตรัสรู้เป็นพระศรีอริยเมตตโดย พุทธเจ้าใน โอกาสต่อไป อจินตสามเณรก็นำผ้าจิวรดั่งกล่าวไปทำเป็นผ้าเพดานมุงไม้ที่พระคันธกุฎีของพระ พุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้จึงมีประเพณีทำบุญทอดผ้ากฐินสืบต่อกันมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ (คณะ กรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ,2542 และจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มานอนวัด ดอยกองมูเพิ่มเติม วันที่ 11 ธันวาคม 2545)

3.7.2 การแต่งกายของชาวไทยใหญ่

การแต่งกายของชาวไทยใหญ่นั้น จะแบ่งออกเป็นเครื่องแต่งกายของชายและหญิง รวมทั้งคนในวัยต่างๆที่มีเครื่องแต่งกายที่แตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การแต่งกายของชายไต

กางเกง เป็นกางเกงขาก๊วย เป้าและขาเหมือนกางเกงของชาวจีน เอวกว้างใช้พับทบเข้ามาให้พอดีกับเอว เรียกว่า “ก้นไต” คาคด้วยเข็มขัด

เสื้อ ตัวในใช้เสื้อเชิ้ต มีเสื้อกล้ามรองชั้นในอีกชั้นหนึ่ง เสื้อตัวนอกเป็นเสื้อคอกลมแขนยาว ไหล่เลยลงมาต่อตะเข็บตรงกึ่งกลางแขน ผ่านหน้าติดกระดุมขดห้าคู่ ด้านหนึ่งใช้ผ้าขดเป็นหัวกระดุมลักษณะหัวแมลงวัน อีกด้านหนึ่งทำเป็นห่วงเย็บติดขนานกันเหลือห่วงตรงหัวผ้าเป็นหูกระดุมแล้วนำกระดุมมาสอดเข้ากับหูกระดุม จะมีชายผ้าเป็นทางเย็บทอดต่อจากหัวและหูกระดุมทั้งสองข้างยาวด้านละ ประมาณ 2 นิ้ว ตัวยาวเท่าสะโพก เรียกว่า “เสื้อแต่กปุง” มักใช้ในโอกาสที่เป็นงานในพิธี

ผ้าเคนโห ผ้าโพกศีรษะเดิมใช้ผ้าทอ สมัยหลังผ้าทอที่ใช้โพกศีรษะโดยตรงหายาก จึงใช้ผ้าขนหนู ผ้าเช็ดตัว หรือผ้าขาวม้าเป็นผ้าโพกศีรษะแทน

ทรงผม ผมทรงแรกตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ 1-3 เดือน จะมีพิธีมงคลครั้งแรก เรียกว่า “ท่นเหลลิน” มีพิธีทางศาสนา โดยเชิญผู้เฒ่าผู้แก่มาผูกข้อมือให้ทารก อาบน้ำที่แช่ด้วยทองคำ เพชร นิล จินดา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อาบเหลลิน” จะโกนผมเป็นครั้งแรกเหลือผมไว้เฉพาะตรงกระหม่อม เพื่อปิดกระหม่อมที่ยังเดินอยู่ เพราะกระดูกกระโหลกศีรษะยังไม่เชื่อมติดต่อกัน เมื่อโตขึ้นก็จะโกนผมเกลี้ยงศีรษะหรือไว้ผมทรงนักเรียน

ชายสูงอายุไทยใหญ่บางคน ซึ่งมีไม่มากนักนิยมเกล้าผมมวยไว้ตรงกลางศีรษะแล้วโพกด้วยผ้าโพกศีรษะ ส่วนใหญ่จะนิยมโกนผมโพกศีรษะ เมื่อไปทำพิธีใด ๆ ก็จะไปปลดผ้าโพกศีรษะลงมาพาดไว้กับไหล่ ถือว่าเป็นการแสดงความสุภาพอ่อนน้อมต่อสิ่งที่ควรเคารพบูชาได้อีกสถานหนึ่ง

เครื่องประดับ ผู้มีฐานะดีส่วนใหญ่จะสวมแหวนทองคำแกะสลักลาย ใช้ทับทิมสีเป็นหัวแหวนเรียกว่า “มงโคยปานกว้าง” และเป็นทรัพย์สินมรดกตกทอดถึงลูกหลานด้วย เครื่องประดับอื่นในอดีต ผู้ชายไตชอบพกมีดอุ่นเงิน คือมีดเหน็บด้ามงาประดับลายเครื่องเงิน มีฝักหุ้มด้วยลายฉลุเงินสวยงามหรือสะพายดาบที่ใช้เป็นอาวุธป้องกันตัว

รองเท้า ใช้รองเท้าสานคืบ (รองเท้าแตะ) หรือรองเท้านุ่มเส้นผ้าใบหรือหนังตามฐานะเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล

2. การแต่งกายของสตรีโต

ผ้าซิ่น จะใช้ผ้าที่มีลวดลายเป็นส่วนใหญ่ เย็บตะเข็บเดียวเป็นผ้าถุงธรรมดา สมัยก่อนจะใช้ผ้าเนื้อนิ่มสีดำต่อตรงเอว เรียกว่า "หัวซิ่น" เวลานุ่งผ้าก็จะเหน็บชายหัวซิ่นได้แน่น ใช้เข็มขัดเงินคาดทับ ผ้าซิ่นแต่ละแบบที่หญิงไตนิยมใช้จะเรียกต่าง ๆ กันไป คือ

1. ซิ่นก่อง เป็นผ้าซิ่นทอยกลาย หรือดอก
2. ซิ่นสวยต่อง เป็นผ้าไหมทำจากเมืองสวยต่อง ใกล้เมืองมณฑลทะเล
3. ซิ่นประล่อง เป็นผ้าซิ่นไหมลายขวาง
4. ซิ่นห้าย เป็นซิ่นผ้าไหมเนื้อดี
5. ซิ่นฮายย่า คล้าย ๆ ผ้ามัดหมี่ แต่จะเป็นลายเล็ก ๆ เป็นส่วนใหญ่
6. ซิ่นถุงจ๊าบ เป็นผ้าซิ่นที่นำเอาเศษผ้าเหลือจากซิ่นผ้าถุงอื่น ๆ สะสมไว้แล้วนำมาต่อ ๆ กันเป็นซิ่นหลายสีหลายลาย หลายตะเข็บ
7. ซิ่นปาเต๊ะ เป็นซิ่นปาเต๊ะ ซึ่งใส่กันปกติ นิยมใช้กันทั่ว ๆ ไป

ทรงผม แบ่งออกเป็น 6 ทรง ตามวัย ดังนี้ คือ

1. ทรงปกกระหม่อม คือ โคนผมรอบศีรษะ เหลือผมเส้นยาวกระจุกเดียวไว้ปกกระหม่อม เป็นทรงผมสำหรับเด็กทารก
2. ทรงหน้าม้า แบบเดียวกับทรงนักเรียน ด้านในโคนผมออกเหลือไว้แต่เฉพาะตรงกลางศีรษะรัศมี ประมาณ 4 นิ้ว ปล่อยาวลงมาเท่ากับทรงนักเรียน ด้านหน้าคลุมหน้าผากไว้เหนือคิ้ว เป็นทรงผมสำหรับเด็ก ส่วนที่โคนผมทิ้ง เอาไว้ใส่ยาสมุนไพร ซึ่งชาวไตมีความเชื่อว่าจะทำให้เด็กมีสุขภาพดี ยาสมุนไพรชนิดนี้ประกอบด้วยตัวยา 7 ชนิด เรียกว่า "ยาโห"

3. ทรงสะต็อก เป็นทรงผมที่ไว้ต่อจากทรงหน้าม้า คือพั้นวัยเด็กเข้าสู่วัยรุ่นจะปล่อยผมส่วนที่ไว้ตรงกลางศีรษะ ยามพอเกล้ามวยได้ ส่วนที่เคยโกนในวัยเด็กก็จะปล่อยให้ยาว ด้านหลังยาวเท่ากับผมนักเรียน ด้านข้างหูทั้งสองข้างให้ยาวพอที่จะนำมาคล้องหู แล้วให้ปลายแหลมยื่นออกไปเคลียอยู่ข้างแก้มทั้งสองข้าง แบบผมนี้จะใช้ไปจนกว่าจะแต่งงานจึงเปลี่ยนเป็นทรงผมอีกแบบหนึ่ง

4. มวยเกล้าป่าด สำหรับหญิงที่ผ่านการแต่งงานแล้ว จะไว้ผมยาวให้ยาวที่สุดเท่าที่จะยาวได้ นำมาเกล้าไว้ตรงกึ่งกลางศีรษะเป็นมวยขนาดใหญ่ โดยหวีแผ่ขนานกับด้านบนของศีรษะให้ขนานของมวยเล็กกว่าศีรษะเล็กน้อย ใช้เครื่องประดับจำพวกปิ่นหรือหวีทองคำเสียบไว้ มีลักษณะมวยเกล้าสวยและประณีตมาก ถ้าผมน้อยและไม่ยาวพอจะใช้จ้อง (ผมที่ตัดผูกรวมกันขนาดยาว) เสริมมวยเกล้า

5. มวยเกล้าขัดแก้ง สำหรับหญิงวัยกลางคนถึงสูงอายุ จะใช้หวีที่ทำจากเขาสัตว์ หรือกระดองเต่า ที่มีความทนทานไม่หักง่าย เสียบไว้กับผมยาวด้านท้ายทอย แล้วใช้ผมส่วนที่เหลือ

ปูด้านล่างหวี พันรอบหวีหลาย ๆ รอบแล้วเห็บปลายผมไว้ด้านใน

6. มวยเกล้าจ๊อก สำหรับหญิงสูงอายุถึงวัยชรา เป็นมวยที่ชอบความเรียบง่ายประกอบกับมักจะหลงลืมบ่อย ๆ จึงไม่นิยมใช้เครื่องประดับ เป็นแบบสบาย ๆ ใช้ปลายผมสอดกับโคนผมที่ทำเป็นห่วง ดึงให้แน่นแล้วพันเส้นผมไปรอบ ๆ มวย สุดท้ายเห็บชายผมซ่อนไว้ด้านใน

เครื่องประดับ

เครื่องประดับศีรษะ นิยมใช้หวีทองคำ, ปิ่นปักผมทองคำประดับอัญมณีทับทิม

เครื่องประดับหู

วัยเด็ก ใช้ตุ้มหูพวงห้อย เรียกว่า “เป็หูต่องต้อย”

วัยรุ่น ใช้ตุ้มหูพวงห้อย เรียกว่า “เป็หูต่องต้อย”

วัยผู้ใหญ่ ใช้จี้หูขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เรียกว่า “เป็หูหน้าก้าด” มีลักษณะเป็นจี้หู

วัยสาว มีจี้หูขนาดเล็ก ใช้พลอยเม็ดเล็กเรียงให้เป็นวงกลม ตรงกลางวงจะเป็น

พลอยคัตพิเศษ วัยสูงอายุ จี้หูจะมีขนาดใหญ่ขึ้น ใช้พลอยเม็ดเท่าหัวไม้ขีด เรียงกันเป็นวงกลมแบบเดียวกัน มักจะใช้ทับทิม, เพชรพม่าและไข่มุก

วัยชรา จะเลิกใช้เครื่องประดับทั้งหมดเป็นส่วนใหญ่ อาจจะมีบ้างเป็นบางคนที่ใช้เครื่องประดับจนกระทั่งสิ้นชีวิต

เครื่องประดับคอ นิยมใช้สร้อยคอทองคำประดับอัญมณี จำพวกทับทิมมากที่สุด รองลงมาก็คือหินี่หลา (พลอยสีฟ้า)

เครื่องประดับแขน เป็นกำไล ใช้ทองเส้นประกบตลอดสานกันหลายเส้น หัวตัดธรรมดา บ้าง, หัวนาคบ้าง, หัวเสือบ้าง เรียกว่า “แหวนโกยหลิม” (ไตเรียก กำไลเป็นแหวน, ส่วนแหวนเรียกมงโคย) ใช้ทองตีเป็นปล้องต่อ ๆ กัน เป็นวงบ้าง เรียกว่า “แหวนปล้องอ้อย” ใช้ทองตีเป็นผ่นยาว ๆ แล้วทาบด้านข้างเข้าหากัน ทำเป็นวงกลมรอบข้อมือ บ้างเรียกว่า แหวนแพ็บ, ตีเป็นท่อนกลม เรียกว่า “แหวนกุ่ม” ประดับด้วยอัญมณีเช่น ทับทิม, หินี่หลา, นิล, หยก, มรกต, เพชร ฯลฯ ด้านบน ทั้งสองส่วนจะมีสลักเสียบต่อเชื่อมเป็นวง มีลือคและสายรั้ง เครื่องประดับแบบนี้ คนไตเรียกว่า “แหวนแสง”

เครื่องประดับนิ้วมือ เป็นแหวนที่ใช้หัวแหวนจำพวกเดียวกับ กำไล

การแต่งหน้าของหญิงไต เครื่องสำอางที่ใช้ เป็นเปลือกไม้หรือท่อนไม้ นำมาผสมน้ำฝ่นกับแผ่นหิน ซึ่งทำเป็นวงกลม มีร่องรอบ ๆ วง เพื่อให้หน้าเปลือกไม้ที่ฝ่นไหลลงร่องแผ่นหินนี้ เรียกว่า “กัยอนแผ่น” เปลือกไม้ซึ่งนำฝ่นกับน้ำสมุนไพโร เรียกว่า “สะน้ำบคา” ทำให้ผิวสวย ใช้ทาทั้งใบหน้าและทาดำ

3.7.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาด้านการทำเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย

1 **การทอผ้า** เริ่มจากการกรอด้วยกงปั่นด้วยแบบมือหมุน เมื่อได้เส้นด้ายมากพอแล้วนำไปเรียงทอ อุปกรณ์การทอแบบง่ายผูกพาดกับเอวด้านหลัง นำปลายเชือกที่ผูกแฉงทอไปผูกติดกับฝาหรือเสา วิธีทอใช้เส้นด้ายพุ่งสอดไปมา และใช้ไม้เนื้อแข็งแบน ๆ สอดเข้ามากดกระซากเข้าหาตัวผู้ทอเพื่อให้ด้ายขัดกันสนิท

2 **การตีเหล็ก** ตีเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น มีด พั่ว จอบ เสียม คราด ลีว หม้อน ฯลฯ

3 **การจักสาน** คือภูมิปัญญาในการนำไม้ไผ่ หวาย หรือวัสดุอื่น มาจักเป็นเส้นแล้วสานเป็นเครื่องใช้ เครื่องเล่นต่าง ๆ เช่น กระบุง ตะกร้า แยมพั่ว ดั่ง วี เสื่อ ฯลฯ

4 **การปั้น** ใช้ดินเหนียวปั้นเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น หม้อ โอ่ง ไห แจกันดอกไม้ กล้องยาสูบ ฯลฯ

3.7.4 ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมของเมือง

ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาตามลำดับจนถึงลูกหลาน ในปัจจุบัน บางคนเรียนรู้จากครูบาอาจารย์ การเป็นลูกมือ ฝึกปฏิบัติงานด้วยใจรักและสนใจ มีวิวัฒนาการตามยุคตามสมัย ตามเทคนิคเฉพาะตัวของช่างแต่ละคน ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมมีประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1.**จิตรกรรม** คือการประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ การเขียนภาพในกระดาดและกระฉก การเจาะ ฉลุ แกะสลัก เช่น การวาดภาพลี้ลับที่วัดจองกลาง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน ภาพวาดที่วัดประตูเมือง และวัดต่าง ๆ

การทำตำซอน หรือตุง (ธง) ด้วยการฉลุเจาะ กระดาด ไม้ สังกะสีทำเป็นตำซอนเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้วายชนม์ ในการแสนหอมโถ่จา ในระหว่างวันขึ้น 1-15 ต่อเดือน 11 ของทุกปี ยังมีปรากฏให้เห็นตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การทำจองพารา ใช้การเจาะและฉลุกระดาด ประดิษฐ์ลายไต ประดิษฐ์ จองพาราให้สวยงามตามแบบศิลปะดั้งเดิมของคนไต

2.**ประติมากรรม** การสร้างพระพุทธรูปพระประธานตามวัดต่าง ๆ สมัยก่อนใช้วิธีก่ออิฐถือปูนหรือไม้แกะสลัก การก่อสร้างสถาปัตยกรรม เจดีย์ มีวิธีการก่อสร้างและประดิษฐ์ลวดลายสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น

การก่อเจดีย์ ชาวไต เรียกว่า “กองมู” ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน ตรงกลางขึ้นไปเป็นรูปทรงกรวยแหลมขึ้นไปปลายเจดีย์จะมีฉัตรและมีกระดิ่งแขวนไว้ ตรงมุมฐานทั้ง ๔ จะมีรูปปั้นราชสีห์ก่อด้วยอิฐฉาบด้วยปูน เรียกว่า “ช่างซี” มุมละ 1 ตัว ส่วนฐานข้างบนใกล้ทรงกรวยจะ

บ้านเป็นรูปแปลกประหลาด หัวเป็นมนุษย์แต่ลำตัวเป็นราชสีห์แผด 2 ตัว ชาวไตเรียกว่า “สี่สะสอง ปุ่ม” มุมละ 1 ตัว รวม 4 ตัว นอกจากนี้จะสร้างแจกันดอกไม้ติดตั้งไว้ทั้ง 4 ด้าน การก่อเจดีย์จะก่อด้วยอิฐลึกลงเข้าไปประมาณเมตรครึ่ง แล้วใช้ดินหล่อข้างในตรงกลางจะมีแกนเหล็ก เพื่อไม่ให้เจดีย์ทรุดหรือล้ม ลายไตที่ใช้ในการก่อเจดีย์ มีลักษณะเป็นบัวคว่ำบัวหลาย ข้างในเจดีย์จะมีการบรรจุแก้วแหวน เงินทอง แล้วทำพิธียกฉัตร การเป็นเจ้าภาพก่อสร้างเจดีย์มีอานิสงส์มาก ผู้มีฐานะดีจึงนิยมเป็นเจ้าภาพสร้างเจดีย์

3.สถาปัตยกรรม รูปแบบการก่อสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย การสร้างอาคารในพุทธศาสนา เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

โรงเรียน การสร้างโรงเรียนที่อยู่อาศัย เป็นไปตามฐานะของเจ้าของบ้าน ถ้าฐานะยากจนจะเป็นโรงเรียนแบบชั่วคราว มักสร้างเป็นกระต๊อบที่เรียกว่า ชุ่มหมาแหงน เป็นบ้านไม้ไผ่มุงด้วยใบตองตึง หรือค้ำไผ่ ฝาไม้ไผ่เหมือนเรือนเครื่องผูกของภาคกลาง แต่ถ้าเป็นบ้านกึ่งถาวร เสาทำด้วยไม้เนื้อแข็งได้ทนสูง หลังคามุงด้วยใบตองตึง ทำแบบทรงไทยสองหลังต่อกันมีรางรินระหว่างชายคาต่อกัน ไปด้วยไม้ไผ่สับ เรียกว่า ไม้ฟาก ฝาไม้ไผ่ ข้างนอกเป็นห้องโถง มีฝาดันลมกันระหว่างห้องนอนกับข้างนอก อีกหลังหนึ่งเป็นโรงครัว มีอุปกรณ์ทำครัว ถัดจากห้องโถงข้างนอกจะมีชาน และมีห้องหรือช่องน้ำ ซึ่งยกพื้นเป็นที่ตั้งหม้อน้ำต้ม น้ำใช้ ตรงประตูทางลงบ้านจะมีโขงหมาบนหัวบันได มีบันไดลงไปก่อนถึงพื้นดินจะทำชั้นรองรับไว้ เรียกว่า “โขงบันได”

บ้านคนที่มีฐานะค่อนข้างดี หรือ มีฐานะร่ำรวยจะสร้างโรงเรียนแบบถาวร เสาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง หรือไม้สัก ใช้มีดอโต้ตกแต่งเป็นเสากลม หรือ สี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม เป็นเสาจอม 3 ต้น เสาข้าง 6 ต้น และมีเสาสั้น เรียกว่าเสาปีกคั่นในระหว่างเสาจอม มีชื่อ แป๊ะจอม แป๊ะปู ไม้หนุโน้ ไม้แปดแล้ง โยไม้ลูกกลอน แป้นน้ำย่อย แวง ตง แป้นปูพื้น เรียกว่า แป้นเสื่อ แฉงใหม่ ฝาประตู หน้าต่าง ฝาดันลม เพดาน หิ้งพระ ชาน โขงหมา และบันได เป็นบ้านได้ทนสูง สร้างเป็นสองหลังติดกัน เรียกว่า เรือนไตสองสอง มีรางรินไม้หรือสังกะสีอยู่ระหว่างบ้านสองหลัง ตรงชายคามุงด้วยแป้นเกล็ด หรือ ดินขอ

วัด หรือ ศาลาการเปรียญ มีลักษณะได้ทนสูง เป็นที่อยู่อาศัยรวมของพระภิกษุ สามเณร และเด็กวัด ส่วนหนึ่งบริเวณห้องโถงเป็นที่ทำบุญ ฟังเทศฟังธรรมเหมือนวิหาร สร้างเป็นวัดถาวร ไปด้วยไม้แป้น เสากลม หรือแปดเหลี่ยม มุงด้วยแป้นเกล็ด ปัจจุบันมุงด้วยสังกะสีหรือ กระเบื้อง บนหลังคาจะมีรูปทรงเป็น สามคอสี่ชาย มีลวดลายไต เสาวัดบางแห่งทำด้วยหาม สีสแดง เขียนลายสวยงาม เดิมจะมีหลายหลังติดกันระหว่างหลังจะมีรางรินไม้ หรือสังกะสี ที่มีหลายหลังเนื่องจากมีเจ้าภาพสร้างหลายคน ผู้มีฐานะดีนิยมสร้างวัด เชื่อว่าจะได้อานิสงส์มาก

4.นาฏดุริยางค์ศิลป์ เครื่องดนตรีพื้นบ้านมีหลายประเภทด้วยกัน

กลองกันยาว เป็นกลองยาวหน้าเดียว มีความยาวประมาณ เมตรครึ่ง มีฆ้อง 2-5 ใบ ฉาบ 1 คู่ หน้ากลองทำจากหนังสัตว์ฟอก อาทิเช่น หนังวัว หนังแพะ หนังเสือ ใช้ตีงานบุญทั่วไป และในการพ้อนนางนก ฟ้อนโต

กลองมอญลาว มีกลองสั้นใหญ่สองหน้า 1 ใบ ฆ้อง 3-7 ใบ ฉาบ 1 คู่ ตีในจังหวะเร็ว แต่ช้ากว่ากลองกันยาว

กลองมอญเขิง มีกลองสั้นใหญ่สองหน้า 1 ใบ ฆ้องขนาดใหญ่ 1 ใบ ฉาบใหญ่ 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ฆ้องขนาดใหญ่กลาง และเล็กสุด รวมประมาณ 5-9 ใบ จังหวะการตีจะช้ากว่าการตีกลองมอญ ลาว สัญญาณจะอยู่ที่กลอง ฉาบใหญ่ เมื่อฆ้องเล็กตี 3 ครั้ง ฆ้องใหญ่จึงจะตีในครั้งที่ 3 ใช้ตีในการแห่เครื่องไทยทานชบวนใหญ่ หรือ ตีที่บ้านเจ้าภาพงานประเพณีสำคัญต่าง ๆ

ดนตรีจ๊าดโต หรือลิเกไทยใหญ่ มีกลอง 3-7 ใบ ฆ้องวง 1ชุด ฆ้องแบน 1ชุด ไวโอลีนฮอนที่เรียกว่า "ตอยอ" 1 อัน ระนาด 1 ชุด เครื่องเคาะที่เรียกว่า "จี่" 1 ชุด ซึ่งจะมีฉาบ 1 ข้าง ไม้เคาะ 1อัน ไม้ถูกเคาะคล้ายกระดิ่ง 1 อัน เบนใจ 1 อัน ปี่ 1 เล่า ใช้เล่นดนตรีจ๊าดโตในงานต่าง ๆ

กลองปุ่งต่อง มีกลองสองหน้าเล็กยาว 1 ใบ ไม้ตีกลอง 2 อัน ฆ้องใหญ่ 1 ใบ ฉาบใหญ่ 1 คู่ ปี่ 1 เล่า ใช้ตีในงานบุญเลี้ยงพระ งานปอยตักบาตร เรียกว่า "ล่องขอม" เดือน 12 ตลอดถึงงานชักลากศพพระที่เรียกว่า "ปอยเหลิม"

ตอลอมะพร้าว ทำจากกะลามะพร้าว คล้ายซออู้ ใช้เล่นพร้อมกับร้องเพลงทำนอง "ความตอลอ" เดิมเป็นเพลงอาชีพรอทานกิตติมศักดิ์ เนื้อหาค่อนช้างหยาบโลน แต่ก็ไพเราะน่าฟัง ใช้ร้องแบบกลอนสด

ปี่ฮ่อม ทำจากบวบแห้งที่เรียกว่า "น้ำเต้า" และไม้ ใช้เป่าเป็นเพลง ในขณะที่หนุ่มไปเที่ยวสาว

ปี่ ใช้เป่าเป็นเพลงทำนองล่องโคง ทำจากไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังสามารถมาเป่าในดนตรีจ๊าดโตด้วย

สะล้อซอซึง เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีกชนิดหนึ่งมีกลองเล็กสั้น 1 อัน ระนาด 1 ชุด สะล้อ 1-2 ใบ ซึง 1-3 อัน ฉิ่ง 1 คู่ เครื่องเคาะจังหวะ 1 อัน หีบเพลง หรือแอ๊คคอร์ดเตียน 1 อัน ใช้บรรเลงในงานบุญทั่วไป หรือ ตามหลังชบวนแห่ภาคไปอุปสมบท งานดำหัวปีใหม่ แห่เครื่องไทยทานเข้าวัด ฯลฯ

5.ภาษาและวรรณกรรม(ภาษาไทยใหญ่ -ไต) ภาษาและวรรณกรรม(ภาษาไทยใหญ่ -ไต) มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ปัจจุบันใช้มากเฉพาะพูดเท่านั้น สำหรับภาษาเขียนมีผู้น้อย เนื่องจากไม่มีการเรียนการสอน และภาษาเขียนแบบไทยใหญ่ไม่สะดวกต่อการใช้สื่อความ

หมาย นักภาษามักจะเรียกภาษานี้ว่า “ภาษาชาน” ได้แก่ ภาษาไทยถิ่นหนึ่งซึ่งพูดโดยชนส่วนใหญ่ในรัฐชาน ประเทศพม่า มีเชียงตุงเป็นเมืองหลวง พวกนี้มักนิยมเรียกตัวเองว่า “ไต” (Tai) ภาษาชาน หรือไทใหญ่ มีอยู่ 4 กลุ่ม คือ

ชานตะวันออกเฉียงใต้ (The Southern Shans) ได้แก่ พวกที่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินในพม่า

ชานตะวันตกเฉียงใต้ (The Southwestern Shans) ได้แก่ พวกไทยใหญ่ที่อยู่ทางใต้ของรัฐชานปัจจุบัน

ชานตะวันออกเฉียงเหนือ (The Northerly Shans) ได้แก่ พวกชานจีน หรือ พวกไทเมา (Tai maw) ที่อยู่ทางภาคเหนือของรัฐชานส่วนใหญ่อยู่แหล่งพื้นที่ตั้งแต่บางส่วนของแคว้นยูนนานไปจนถึงตะวันตกของแม่น้ำอิรวดี (Irrawaddy) ในพื้นที่ที่เป็นราชอาณาจักรชานเดิม (The old Shan Kingdom)

ชานตะวันตกเฉียงเหนือ (The Northwestern Shans) และ ชานออกเฉียงเหนือ (The Northern Shans) รวมเรียกว่า พวกชานเหนือ (Northern Shans) พวกนี้ได้แก่พวกไทยใหญ่ที่เรียกว่า “เงี้ยว” (Ngio) เพราะเป็นชื่อที่ใช้เรียกพวกชานตะวันตกหรือไทยพม่าเพื่อให้ต่างกับไทยอื่น ๆ พวกชานตะวันตกเหล่านี้รวมไปถึงพวกไทยใหญ่ที่อยู่ในอัสสัมของอินเดียด้วย เช่น ไทยอาหม ไทยคำตี้ ที่อยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำอิรวดีด้วย พวกไทยใหญ่ได้อพยพมาอยู่ในประเทศไทยทางภาคเหนือแถบชายแดนไทย เช่น ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และเชียงราย

6. ศิลปะการแสดง การแสดงรำเป็นศิลปะที่อ่อนช้อยสวยงาม ตามลักษณะภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น มีประเภทต่าง ๆ ดังนี้ มี ก้าลาย ก้าแลว (รำดาบ) ก้าลายซ้อน (รำกระบอง) ก้าจ๊าด รำมองกาก

ก้าลาย เป็นการรำทำมือเปล่า มีก้าหมอกมือ ก้าลายเซ็น ก้าลายป๊อด ก้าตามกลอง ก้านยาว ก้ากลองมองเชิง ก้าตามจังหวะจ๊าดไต ก้าลายต่อสู้อำมือเปล่า

ก้าแลว รำดาบ มีการรำทำสวยงาม เป็นการรำโชว์ ซึ่งมองดูสวยงาม และรำดาบต่อสู้หวาดเสียวไม่ค่อยสวยงาม

ก้าลายซ้อน รำกระบอง มีลวดลายที่สวยงาม มีทั้งรำโชว์ และรำในการต่อสู้

ฟ้อนรูปสัตว์ ใช้รำตามประเภทรูปสัตว์ นางนก ไต ผีเสื้อ รำตามจังหวะเสียงกลอง ทำนองเปิงยูน การรำกิ้งกะหฺร่า (กินรา) เดิมผู้ที่เข้าจะต้องทำเครื่องบูชาครู ผู้ที่จะแสดงจะต้องเป็นผู้ที่ไม่มีเครื่องญาติเหลืออยู่ ลีลาจะอ่อนช้อยรำตามจังหวะกลองมองเชิง แต่การรำนางนกแซมจังหวะจะเร็ว ลีลาในการรำรูปสัตว์แต่ละประเภทจะไม่เหมือนกันซึ่งจะมีครู หรือผู้ที่เคยรำมาสอนวิธีรำ ไม่เช่นนั้นจะเป็นการรำวง นอกจากไม่สวยงามแล้ว จะทำให้ศิลปะการรำเสียไปและไม่

นำดูน่าชม

รำตามจังหวะดนตรี เช่น รำกลองกันยาว กลองมอลาว กลองมอเงิง รำในการแสดง จำตไต รำตามจังหวะดนตรีสมัยใหม่ (ป๊านใหม่) ฯลฯ

เพลงพื้นบ้าน ใช้ร้องประกอบการแสดงศิลปการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน การแสดงจำตไต ร้องเกี่ยวพาราฮี เพลงกล่อมเด็ก (ความอ่อนลูกอ่อน) ร้องอวยพร ร้องเพลงขอทานสมัยก่อน ร้องเป็นคำสั่งสอนอบรม ตลอดถึงบทร้อยกรองอื่น ๆ ซึ่งมีทำนองต่าง ๆ ดังนี้

ทำนองล่องโคง ร้องเป็นกลอนสด แล้วมีลูกคู่คอยรับ จังหวะเอื้อนเสียงแล้วลงซ้ำ ๆ มีลูกคู่คอยรับ ใช้ร้องบรรเลงถึงความรัก เกี่ยวพาราฮี ร้องเป็นเรื่องนิยาย เรียกว่า “ความหนุ่ม” ทำนองล่องโคงมี ๒ ประเภท การร้องที่กล่าวมาเป็น ล่องคองปือดจวน (ชาวไตตอนใต้) ถ้าเป็นชาวไตเหนือ หรือไตปือดห้อง จะร้องทำนองล่องโคงปือดเหนือนิยมร้องคนเดียว ร้องเสียงสูง ไพเราะอีกแบบหนึ่ง นอกจากนี้ร้องเพลงล่องโคงยังร้องเพื่อความสนุกสนานในงานรื่นเริงอื่น ๆ

ทำนองปานแซง ใช้ร้องในการแสดงจำตไต ร้องเกี่ยวพาราฮี ร้องคนเดียวแบบกับล่องโคง ไม่ต้องมีลูกคู่รับ

ทำนองเซก หรือทำนองความโหลง ใช้ร้องยกย่อง พรรณนาถึงความรัก ร้องอวยพร เป็นประเภทเดียวกับทำนองปานแซง ต่างกันที่การลงเสียง การเอื้อนเสียง เนื้อร้องค่อนข้างยาวกว่า มีประวัติความเป็นมาว่าปานแซงกับเซกเป็นอันเดียวกัน ผู้ประพันธ์ครั้งแรก คือ สล่าปานแซง อยู่ที่บ้านเซก รัฐฉานประเทศสหภาพพม่า

ทำนองความว๊อก ร้องเหมือนล่องโคง แต่เนื้อร้องสั้น ๆ สั้นฉับพรรณนาไปเรื่อย ๆ เป็นจดหมายร้ายยาวบ้าง ร้องบรรยายนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่อง ๆ เป็นแบบร้อยกรอง ที่ร้องเป็นคำสั่งให้เด็กร้องในการร้องเมื่อขึ้นชิงช้า เช่น “สุลักก้อเฮาแหลม ปอสู่มั่นโปงเลาเฮามั่นโปงแซม ปอสู่มั่นอ่อนตางเฮาเอ้าหลิ่นไฟแหม...” แปลว่า “ถ้าท่านฉลาดเราก็ฉลาด ถ้าท่านลอดตันตอกเลาเราจะลอดตันแซม ถ้าท่านลอดก่อนเราจะจุดไฟเผาท่าน”

ทำนองนกก็้อ เป็นทำนองสั้น ๆ คล้าย ๆ กับความว๊อก และทำนองตอลอ ใช้ร้องคนเดียวไม่ต้องมีลูกคู่

ทำนองหยอบย่อน เป็นทำนองที่มีเสียงขึ้นลง พรรณนาความรัก ความเศร้าโศก ตลอดถึงอวยพร

ทำนองตอลอ เป็นทำนองที่ร้องตามจังหวะดนตรีที่เรียกว่าตอลอ ทำจากกะลามะพร้าว เดิมขอทานกิตติมศักดิ์ใช้ในการขอทาน เนื้อหาที่ใช้ร้องสั้น ๆ ค่อนข้างหยาบโผนแต่สนุกสนาน เช่น “ผักกาดอ่อนหุงล่อนเนื้อวัวเผ่าหางปัด ลูกอ่อนอ้าอู้เสียด โคนเผ่าเฮตแน” แปลว่า “ผักกาดแกงใส่เนื้อวัวเผ่า เด็กไม่รู้ผู้เผ่าทำให้ดู” หมายความว่า ผู้ใหญ่เป็นตัวอย่างไม่ดี “เสียดกินก้านสังก้อนอ เป็นหยามใจค้อ, ตะสู้อ้องจอมเฮาปี โทกินลูกก็้อหมากอุมมอ, มันอ้าปอเฮอโนนใจ”

แปลว่า “จะทำงานอะไรก็คิดลำบากใจ สู้หนีตามพี่ที่ใช้ต่อลอมะพร้าวเป็นเพลงไม่เห็นเหนื่อยใจ”

ทำนองเพลงกล่อมเด็ก ชาวใต้เรียกว่า “กวมอีนลูกอ่อน” ใช้ร้องกล่อมเด็กนอน ร้องไปเอื้อนเสียงไป มือไกวเปลไปเรื่อย ๆ เช่น “ลูกยิงแม่เอื้อนอน ๆ นอนในอู่อายกอนอย่าให้ ๆ นอนไหล่จั่งโกนหลี่ อ้อ อ้อ อ้อ ๆ ๆ” แปลว่า “ลูกสาวแม่นอน นอนในอู่อายร้องไห้ นอนได้เป็นคนดี”

ทำนองเอ๋เอ ใช้ร้องสนุกสนาน เมื่อเสียงกลองกัณฑ์ยาวหยุด ผู้ร้องจะรีบร้อง เนื้อร้องเป็นทำนองล่องโคง แต่ไม่ยาว จะมีคำขึ้นต้นว่า “เอ๋เอ.....” ใช้ร้องในการแห่เครื่องไทยทานเข้าวัด เกี่ยวสาวที่มาร่วมงานร้องแล้วมีลูกคู่รับ “เอ๋เอ.....ไปเสลดนาสำมาแห่งลัดเหล่า เผอเต้ฮอดสู่ฟุงเผิกเหนือหนุ่มจิ้นแก้มอ่อนมีนขาวเอ่า ใจป้ออินทุม ๆ เหมินนากำก้าในยุมนันนา.....” แปลว่า “เดินทางลัดทุ่งนายังไม่พอ ยังมาลัดป่าอีก กว่าจะพบเนื่อนวล อ่อนใจเหมือนนกที่ติดอยู่ในพุ่มไม้”

ทำนองเพลงซึ้งซึ้ง เป็นทำนองที่ได้ร้องสั้น ผสมผสานหลายทำนอง เป็นคำสอนบ้างให้ความรู้บ้าง อาทิ “อุงจาโหม้ย ต้นโก้ยล่ม น้ำเบ็งอีกเฮาจ้อยกันหยั่ง น้ำเบ็งผั่งเอาจ้อยกันสุย ซี้มาอุนตุย ๆ เฮาจ้อยกันจ้ำ.....” แปลว่า “ซึ้งซึ้ง ต้นกล้วยลุ่ม น้ำเท่าอกรเราช่วยกันหยั่ง น้ำเท่าผั่งเราช่วยกันว่าย ซี้หมามีเราช่วยกันเซ็ด.....” เป็นเพลงสอนให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้..... เดิมผู้แพศิกแต่งขึ้นมาให้เด็กร้องปลุกใจชาวบ้าน.....

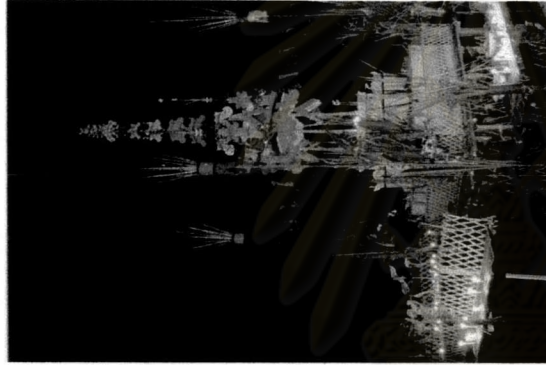
ภาพ 3.1 เอกภกษณ์ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิต

ชุดดอกไม้บูชาพระ ที่ประกอบด้วยดอกไม้
ชูปเทียน ร่มและ ไม้ค้ำเพื่อแสดงถึงความ
ร่วมเย็น และการคารุณาพระพุทธรูปศาสนา

เจดีย์ทราย หรือ ชาติชาย สร้างขึ้นในช่วงขึ้น
ปีใหม่ราวเดือนเมษายน หรือช่วงเดือนธันวาคม
ใหญ่

จองพารา หรือ “กยอแรงปุด” ชาวโตจะมี
การสร้างปราสาทรับเสด็จพระพุทธเจ้า ใน
วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11

การแต่งกายของชาวไทยใหญ่ใน
ปัจจุบันที่ยังนิยมการสวมก๊อบไต

“สงฆ์ชาวขอม” ในวงเทศกาลเข้าพรรษา
คนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสเตรียมภัตตาหารไป
ถวายพระ ซึ่งจะมีการจัดโรงเป็นบ้านๆ

สินค้าท้องถิ่น อันได้แก่ก๊อบไต ไม้แกะสลัก
เครื่องเงิน และผ้าทอ

“บอยส่งลง” เพื่อแสดงความยินดีที่ได้รับ
เสด็จพระพุทธเจ้า ชาวโตจะจัดงานประเพณี
เดือน 4 เพื่อบูชาตัวแทนพระพุทธเจ้า

น้ำช้อย ภา ถั่ว อาหารหลักของคนไทยใหญ่

แม่ค้าชาวโต ที่ยังแต่งกายด้วย
เสื้อผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ชาวไทย
ใหญ่

3.8 ลักษณะทางประชากร

จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยประชากรหลายชนเผ่า อยู่กระจัดกระจายไปตามหมู่บ้าน ตำบล อำเภอต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 229,284 คน เป็นชาย 118,884 คน และหญิง 110,400 คน ซึ่งพอจะแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 2 กลุ่ม คือกลุ่มชนที่อยู่ในพื้นราบ ประกอบด้วยชาวไทยใหญ่) ชาวไทยจากจังหวัดอื่น ๆ ที่มาทำมาหากินในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และชาวเขาบางส่วน รวมประมาณร้อยละ 52.46 และกลุ่มชนชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่ตามภูเขา ไหล่เขาต่าง ๆ ประกอบด้วยกระเหรี่ยง ม้ง ลัวะ มูเซอ และลีซอร้อยละ 47.54 ถึงแม้ว่าจะประกอบด้วยชนหลายเผ่าพันธุ์ แต่ด้วยความมีน้ำใจจริงต่อกันและกัน และความไม่ถือชาติเชื้อเผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม ภาษา ศาสนา ทำให้สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

3.8.1 ลักษณะทางประชากร

เมื่อพิจารณาถึงพัฒนาการของประชากรเมืองแม่ฮ่องสอนตั้งแต่มีการเก็บหลักฐานทางทะเบียนราษฎรนั้น พบว่าตั้งแต่พ.ศ. 2513 จนถึงพ.ศ. 2526 อัตราเฉลี่ยของประชากรในเขตเทศบาลเมื่อเทียบกับประชากรนอกเขตเทศบาลนั้น อัตราเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 3.93 ในช่วงปี พ.ศ. 2526-2535 นั้น กลับมีแนวโน้มของประชากรเมืองเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 4.23 ซึ่งแสดงถึงอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในเมืองเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

ประชากรในเมืองแม่ฮ่องสอนประกอบด้วยชาวไทยใหญ่หรือชาวไต ชาวไทยภาคเหนือหรือคนเมือง เป็นส่วนใหญ่ มีชาวไทยภาคกลางและชาวไทยภาคอีสานบ้างเพียงบางส่วน ส่วนชาวเขานั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวกระเหรี่ยงมากที่สุด สำหรับผู้ที่สัญชาติไทยตามหลักฐานทางทะเบียนราษฎร มีทั้งสิ้น 7,867 คน แยกเป็นเพศชาย 4,173 คน เพศหญิง 3,694 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 3,111 ครัวเรือน (สำนักงานเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน, 2545) ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่คือ 1248 คน ต่อตารางกิโลเมตร เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนของประชากรในเขตเทศบาลต่อประชากรนอกเขตเทศบาลคิดเป็นร้อยละ 14

เมื่อพิจารณาจากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรจะเห็นว่า ในช่วงพ.ศ. 2528-2545 มีอัตราการเปลี่ยนแปลงของประชากร เพิ่มขึ้นของประชากรที่มีทั้งเพิ่มขึ้นและลดลงในอัตราส่วนที่ไม่มาก ซึ่งเมื่อดูจากจำนวนประชากรที่เปลี่ยนแปลงนั้นไม่เกิน 2 % หรือเทียบเป็นประชากรนั้น ไม่เกิน 200 คน

ยกเว้นบางปีที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่มากกว่า 2% เช่นในช่วงปี พ.ศ. 2538 ประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนมีอัตราการเปลี่ยนแปลงถึง - 41% ซึ่งเมื่อตรวจสอบจากฐานข้อมูลของเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนนั้นพบที่มีการเปลี่ยนแปลงฐานข้อมูลของกรมการปกครองมาสู่

ฐานข้อมูลของเทศบาล ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของตัวเลขฐานประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ทางเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนจึงได้มีการปรับปรุงการจัดเก็บข้อมูลประชากรใหม่ให้ตรงกับข้อมูลประชากรในเมือง ดูจากตาราง 3.1

ตารางที่ 3.1 ประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ปีพ.ศ.2528-2545

ปี	รวม	ชาย	หญิง	ครัวเรือน	อัตราการเปลี่ยนแปลง
พ.ศ. 2528	6,681	3,558	3,123	1,977	0.19
พ.ศ. 2529	6,734	3,652	3,082	1,970	0.17
พ.ศ. 2530	6,781	3,615	3,166	2,031	-0.06
พ.ศ. 2531	6,764	3,589	3,175	2,105	-0.19
พ.ศ. 2532	6,446	3,369	3,077	2,181	-0.29
พ.ศ. 2533	6,369	3,362	3,007	2,263	-0.17
พ.ศ. 2534	6,324	3,346	2,978	2,378	1.64
พ.ศ. 2535	6,750	3,540	3,210	2,603	1.61
พ.ศ. 2536	7,197	3,814	3,383	2,765	0.71
พ.ศ. 2537	7,406	3,923	3,483	2,857	-41.91
พ.ศ. 2538	843	511	332	2,970	72.41
พ.ศ. 2539	7,449	3,964	3,485	3,056	-0.31
พ.ศ. 2540	7,356	3,927	3,429	2,888	0.33
พ.ศ. 2541	7,454	3,980	3,474	2,926	0.68
พ.ศ. 2542	7,661	4,077	3,584	3,019	0.66
พ.ศ. 2543	7,867	4,173	3,694	3,111	0.32
พ.ศ. 2544	7,970	4,221	3,749	3,157	0.16
พ.ศ. 2545	8,022	4,245	3,777	3,180	-

จากตารางแสดงจำนวน ประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ระหว่างปีพ.ศ. 2528 - 2545 นั้น เมื่อนำไปคาดการณ์ประชากรเมือง ด้วยสูตร

$$\text{General Equation: } Y_c = a + bX$$

โดยที่ $Y_c =$

$a =$

$bX =$

เพื่อให้คาดการณ์ประชากรของเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนในอนาคต 20ปี ซึ่งพบว่าเป็นปี พ.ศ.2565 ประชากรเมืองแม่ฮ่องสอน ที่คาดการณ์การเติบโตด้วยอัตราปกตินั้น สามารถคาด

การณืได้ว่าจะมีประชากรเพิ่มขึ้นถึง 11,968 คน รวมเป็นประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ประมาณ 19,990 คน โดยที่มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ คือ 3,173 คน ต่อ ตร.กม.

3.8.2 การจ้างงาน

ในส่วนของโครงสร้างแรงงานและการจ้างงานภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและภายในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น จากข้อมูลสถิติทางด้านแรงงานของสำนักงานสถิติจังหวัดแม่ฮ่องสอนพ.ศ.2544 ซึ่งได้รวบรวมจากข้อมูลของสำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่า มีจำนวนประชากรทั้งหมด 175,218 คน แยกเป็นจำนวนกำลังแรงงาน(ผู้ที่มีอายุ 13 ปีขึ้นไป) 125,570 คน หรือร้อยละ 71.66 ของประชากรทั้งหมด ส่วนผู้ที่ไม่ได้อยู่ในส่วนของกำลังแรงงานจำนวน 20,824 คน หรือร้อยละ 16.58 (ของจำนวนประชากรกำลังแรงงานทั้งหมด) ซึ่งสามารถแยกออกเป็น กลุ่มของผู้ที่ทำงานงานบ้านจำนวน 6,603 คน และกลุ่มของผู้ที่เรียนหนังสือ 4,807 คน เมื่อแยกพิจารณาเฉพาะจำนวนแรงงานนั้น 104,618 คน หรือร้อยละ 83.31 สามารถแยกเป็นผู้มีงานทำประมาณ 103,914 คน คือเป็นร้อยละ 99.97 และผู้ไม่มีงานทำหรือผู้ว่างงานเพียง 704 คน คิดเป็น ร้อยละ 0.03 ดูจากตาราง 3.2

ตารางที่ 3.2 สภาพแรงงานของประชากรจังหวัดแม่ฮ่องสอนเปรียบเทียบปีพ.ศ.2533 และปีพ.ศ. 2544

สถานภาพแรงงาน	จำนวน		สัดส่วน	
	พ.ศ. 2533	พ.ศ. 2544	พ.ศ. 2533	พ.ศ. 2544
ประชากรรวม	173,181	175,218	100	100
ประชากรวัยแรงงาน	119,527	125,570	69.01	71.66
1.1 ผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน	82,918	104,746	47.87	59.78
'- ผู้มีงานทำ	72,879	104,618	42.08	59.70
'- ผู้กำลังหางานทำ	0	704	0	0
'- รอดดูการเกษตร	10,039	128	5.79	0.07
1.2 ผู้ที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน	36,609	20,824	21.13	11.88
ไม่ทราบสถานภาพ	0	0	0	0
ประชากรนอกวัยแรงงาน	53,654	49,648	30.98	28.33

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2545

เมื่อพิจารณาสถานการณ์แรงงานจังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้วพบว่า คือปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานชาวพม่าที่อพยพเข้ามาทำงานเป็นลูกจ้าง และเข้ามารับจ้างทั่วไปในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน เนื่องจากค่าแรงที่ถูกและที่สำคัญในเมืองแม่ฮ่องสอนยังเป็นแหล่งงาน

ขนาดใหญ่ของคนต่างด้าวสัญชาติพม่าที่ ตั้งถิ่นฐานตามตะเข็บชายแดนไทยพม่า ตลอดแนวตะวันตกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และในส่วนของด้านชายแดนต่างๆ ที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง อันได้แก่ ด้านห้วยผึ้ง อ.เมือง และตำบลบ้านดอยแสง – บ้านในสอย ต.ปางหมู อ.เมือง ในขณะเดียวกัน แรงงานที่เป็นคนในเมืองแม่ฮ่องสอนนั้นกลับเข้าไปงานในเมืองใหญ่กว่า เช่น เชียงใหม่ หรือกรุงเทพมหานคร ซึ่งหากมีการลงทุนเพิ่มขึ้นอาจจะมีผลกระทบทำให้ขาดแคลนแรงงานในสาขาดังกล่าวรุนแรงยิ่งขึ้น

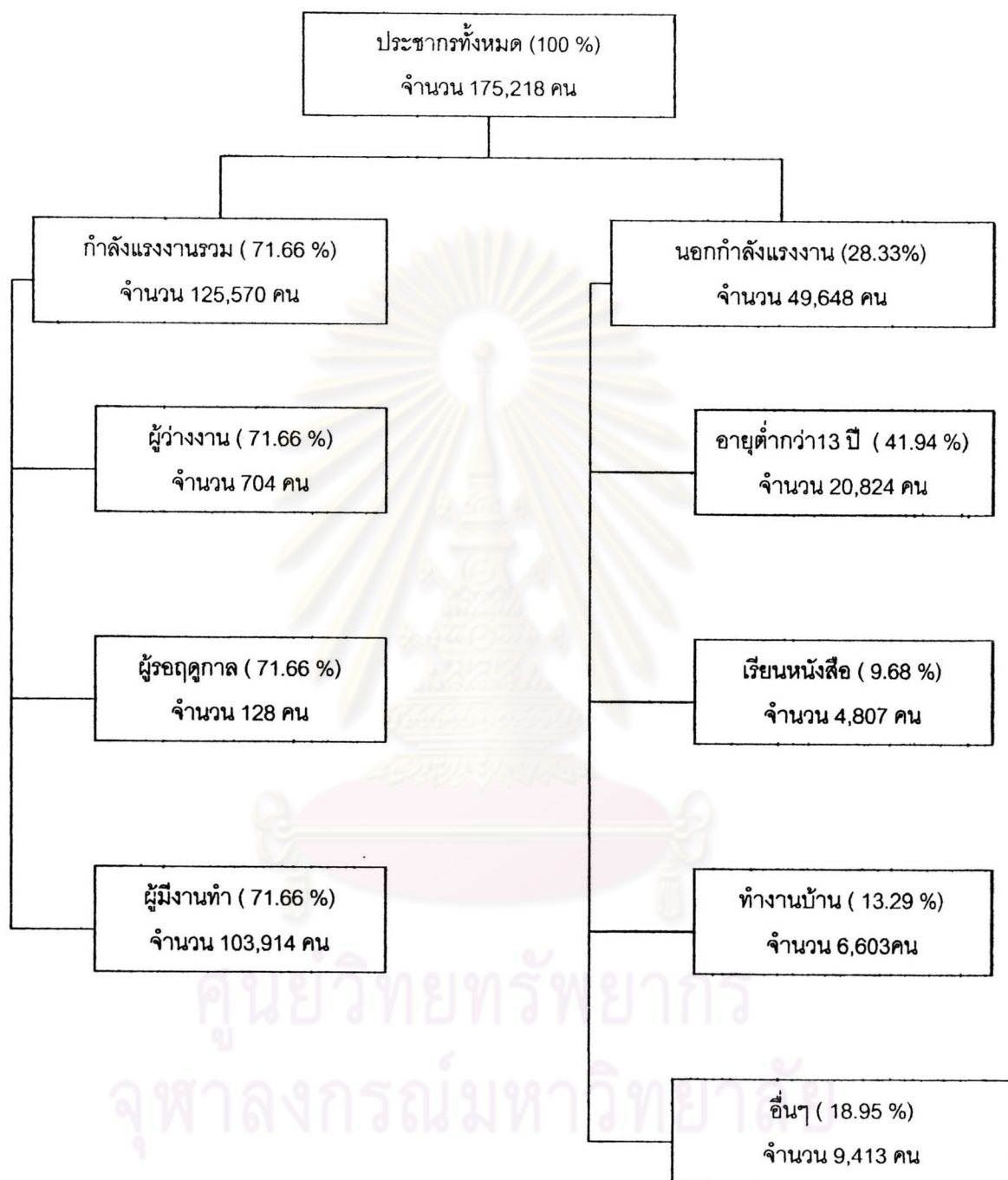
เมื่อพิจารณาแรงงานภายในเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น ตามสถิติของสำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่รวบรวมโดนสำนักงานสถิติจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ได้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ วิชาชีพของแรงงานในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนในปี พ.ศ.2544 เฉพาะ แรงงานสัญชาติไทยตามหลักฐานทางทะเบียนราษฎร ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 2,554 คน แยกเป็นชาย 1,436 คน เป็นหญิง 1,118 คน โดยมีจำนวนที่จำแนกออกมาเป็นประเภทดังที่แสดงได้ตามตาราง จำแนกวิชาชีพของแรงงานในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนพ.ศ. 2544 (ตามตาราง 3.3)

ตารางที่ 3.3 จำแนกวิชาชีพของแรงงานในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนพ.ศ.2544

ลักษณะอาชีพ	ชาย	หญิง	รวม
ผู้ปฏิบัติงานในสายอาชีพวิชาการ	311	330	641
ผู้ปฏิบัติงานในสายอาชีพงานบริหาร ธุรกิจและการจัดการ	252	137	389
ผู้ปฏิบัติงานในสายอาชีพเสมียน	74	83	157
ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า	327	413	740
เกษตรกร ประมง สัตว์	15	15	30
ผู้ปฏิบัติงานในสายอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง	115	-	115
ผู้ปฏิบัติงานในสายอาชีพกระบวนการผลิต	95	23	118
ผู้ปฏิบัติงานในสายอาชีพเกี่ยวกับการบริการ การกีฬา	246	117	363
รวมประชากรแรงงานทั้งหมด	1,436	1,118	2,554
คิดเป็นสัดส่วน จากประชากรในเขตเทศบาล	34.41	30.29	32.49
ประชากรในเขตเทศบาล	4,173	3,694	7,867

ที่มา : สำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2545

แผนภูมิ 3.1 โครงสร้างประชากรและกำลังแรงงานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีพ.ศ. 2544

3.9 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

3.9.1 ภาพรวมภาวะเศรษฐกิจจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจไม่สูงนัก ภาคเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ เกษตร และการค้าส่งและค้าปลีก และการบริการซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยว กิจกรรมการค้าขายที่สำคัญเกิดขึ้นในเขตชุมชนเมืองของอำเภอต่างๆ อันได้แก่อำเภอเมือง ขุนยวม และแม่สะเรียง และมีด่านผ่อนปรนอยู่ 2 อำเภอคืออ.แม่สะเรียง และอำเภอเมือง ซึ่งมีผลดีกับการค้าขายแดนกับประเทศพม่า อย่างไรก็ตามความไม่แน่นอนในด้านนโยบายการเปิดด่านผ่านแดนของประเทศพม่ามีผลกระทบต่อการค้าทางฝั่งไทย อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจของเมืองฮ่องสอนกำลังมุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านเกษตรและการท่องเที่ยว โดยที่กำลังถูกจัดให้เป็นพื้นที่พัฒนาเชิงอนุรักษ์ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่ไม่มีบทบาททางเศรษฐกิจต่อระดับภาคมากนัก เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศ ที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน ทำให้มีพื้นที่ราบเพียงร้อยละ 9.7 ของเนื้อที่จังหวัด มีเนื้อที่เพาะปลูกเพียง 210870 ไร่ คิดเป็นพื้นที่เฉลี่ยต่อพื้นที่เพียง 7.78 ไร่ ต่อครัวเรือน ซึ่งเมื่อพิจารณาโครงสร้างเศรษฐกิจโดยรวมแล้ว สาขาเกษตรกรรม ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจสาขาหลักของเมือง รองลงมาเป็นสาขาการค้าและบริการ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในระยะปีพ.ศ.2525 - 2529 นั้นมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียง 2.2 ต่อปี แต่ในช่วงปีพ.ศ.2530-2532 นั้นมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงถึง 8.4 ต่อปี เนื่องจากมีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะระบบโครงข่ายคมนาคมและการขนส่ง ตามนโยบายของรัฐและ ตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงเป็นอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่น้อยที่สุดของภาคเหนือ มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด(GPP) นั้น มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่มากนัก และเมื่อพิจารณาในช่วงระยะเวลาต่อเนื่องกัน 5 ปี คือ ช่วงปีพ.ศ.2538-2542 มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ซึ่งรายได้เฉลี่ยต่อหัวเท่ากับ 25,334 บาทต่อหัวต่อคนในปี พ.ศ.2542 จนกระทั่งสิ้นปีพ.ศ.2544 มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจกลับเพิ่มขึ้นมาเป็นร้อยละ 8.94 ซึ่งสามารถพิจารณาตามรายสาขาลำคัญได้ดังนี้ (รายละเอียดดูตารางที่ 3.4 และ 3.5)

1. สาขาเกษตรกรรม ถือว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจสาขาหลักของจังหวัด ที่ทำรายได้เป็นอันดับต้นของจังหวัด เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด โดยที่สาขาของกิจกรรมหลักได้แก่ สาขาการถลุงแร่ รองลงมาคือ การปศุสัตว์และการแปรรูปการเกษตรอย่างง่าย ซึ่ง พืชเศรษฐกิจสำคัญของจังหวัดได้แก่ ข้าว กระเทียม ถั่วเหลือง กระหล่ำปลี ถั่วลิสง งา และกาแฟ สำหรับชาวนั้น ผลผลิตมีไม่มากและไม่เพียงพอกับการบริโภคภายในจังหวัด ซึ่งต้องสั่งซื้อมาจากจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งทำให้ปัจจุบันมีอัตราการเติบโตของกิจกรรมสาขานี้ต่ำ คือมีอัตราการเติบโตเพียงร้อยละ 1.61

2. **สาขาอุตสาหกรรม** ส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในบริเวณอำเภอโดยของตัวเมือง โดยการลงทุนส่วนใหญ่จะเป็นการลงทุนการทำน้ำแข็งก้อน การทำโรงสีข้าว การล้างอัดฉีดรถยนต์ การขุดร่อนคัดกรวดทราย กิ่ง เชื่อมโลหะ ซ่อมรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และที่สำคัญนั้นจังหวัดแม่ฮ่องสอนยังมีอุตสาหกรรมการถลุงแร่ แต่เนื่องจากข้อจำกัดทางการขนส่งและบริเวณที่ทำสัมปทานนั้นอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม้ว่า จะมีแหล่งแร่กระจายอยู่ทุกอำเภอของจังหวัด ซึ่งทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูงในการขนส่งจากบริเวณแหล่งแร่ไปยังโรงงานที่ผลิต แต่ในปัจจุบันมีการพัฒนาอุตสาหกรรมประเภทนี้มากขึ้น ซึ่งกลายเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ได้สูง และมีอัตราการเติบโตที่สูงที่สุดในรอบ 20 ปี คือมีอัตราการเติบโตถึงร้อยละ 15.29

3. **สาขาการก่อสร้าง** มีอัตราการเติบโตในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาถือว่าสูง คือมีอัตราการเติบโตถึง 11.66 ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดจากการเร่งการลงทุนเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย และการก่อสร้างตามโครงการของรัฐ ซึ่งเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของพื้นที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลที่มีอัตราการขยายตัวถึงร้อยละ 29.6 โดยที่ภาวะการลงทุนใหม่เป็นประเภทที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ โครงการหมู่บ้านจัดสรร รับเหมาก่อสร้าง กิจกรรมนำเที่ยว โรงแรม และการลงทุนประเภทด้านการค้าขายสินค้า เบ็ดเตล็ด การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก จำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม

4. **สาขาการคมนาคมขนส่ง** ส่วนใหญ่เกิดการการลงทุนจากโครงการของหน่วยงานของรัฐเป็นหลัก จึงทำให้อัตราการเติบโตของกิจกรรมประเภทนี้มีการขยายตัวน้อยเมื่อเทียบกับรายสาขาอื่นๆ

5. **การค้าปลีกและการค้าส่ง** ยังมีอัตราการเติบโตค่อนข้างน้อย เนื่องจากกำลังซื้ออยู่ในวงจำกัด แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมี การส่งสินค้าออกไปยังประเทศพม่า ตามจุดผ่านแดนชั่วคราวต่างๆ สินค้าที่ผ่านพิธีการทางศุลกากรเข้ามานั้น ได้แก่ ไม้แปรรูป ไม้ซุง โค กระบือมีชีวิต หินหยก ผลิตภัณฑ์จากป่า ส่วนการส่งออกนั้นเป็นการส่งออกนอกระบบ อันได้แก่สินค้าอุปโภค บริโภคอันได้แก่ ข้าวสาร ปลากระป๋อง ผงชูรส รองเท้าแตะ เครื่องนุ่มห่ม ยารักษาโรค และน้ำมันเชื้อเพลิง

6. **การเงินและการธนาคาร** เป็นสาขาที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูงถึงร้อยละ 15.48 เนื่องจากได้รับผลต่อเนื่องจากการขยายตัวของกิจกรรมด้านการก่อสร้างและ การเติบโตของพื้นที่อยู่อาศัยในเมือง โดยมีสถาบันการเงินเปิดให้บริการภายในจังหวัดถึง 23 แห่ง

ส่วนสาขาอื่นนั้น อันได้แก่ สาขาการบริการ เหมือนแร่อยหิน ไฟฟ้า-ประปา และ การป้องกันประเทศนั้น ยังถือว่ามีอัตราการเติบโตที่ค่อนข้างต่ำ เนื่องจากมีข้อจำกัดทางด้านลักษณะทางกายภาพ ที่ส่งผลต่อการขนส่งและการคมนาคม จึงทำให้ กิจกรรมบางประเภทไม่สามารถพัฒนาได้ดีเท่าที่ควร นอกจากนี้ กิจกรรมบางประเภทต้องอาศัย กิจกรรมประเภทอื่นๆ เป็นตัวสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมต่อเนื่อง อันได้ กิจกรรมประเภทการบริการ ที่ต้องอาศัย การค้า และการลงทุน

ประเภทอื่น ๆ เข้ามาช่วยเสริมให้เกิดการขยายตัวมากขึ้น ซึ่งสามารถดูได้จากตารางที่ 3.1 และตารางที่ 3.2

กล่าวโดยสรุปแล้วอัตราการเติบโตของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน นั้น ในระยะ 20 ปี ที่ผ่านมายังถือว่าอัตราการเติบโต ที่ต่ำกว่าจังหวัดอื่นๆในภูมิภาค เนื่องจากข้อจำกัดหลายๆด้าน อันได้แก่สภาพภูมิประเทศ ปัญหาชายแดน และงบประมาณของรัฐ จึงไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้ดีเท่าที่ควรแต่อย่างไรก็ตามแม้ว่า มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดจะเติบโตในอัตราที่ต่ำแต่ก็ถือว่าเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วง 20 ปี ที่ผ่านมา

ตารางที่ 3.4 อัตราการเติบโตของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สาขาการผลิต	มูลค่า		อัตราการเติบโต ของปี 2524- 2544
	พ.ศ. 2524	พ.ศ.2544	
เกษตรกรรม	3,271,773	4,225,460	1.61
เหมืองแร่และย่อยหิน	-	68,419	-
อุตสาหกรรม	2,147,909	20,913,410	15.29
ก่อสร้าง	268,472	1,567,123	11.66
ไฟฟ้า - ประปา	404,846	2,184,698	11.11
คมนาคมขนส่ง	634,546	2,099,069	7.76
การค้าส่งค้าปลีก	1,830,494	4,458,854	5.72
ธนาคาร ประกันภัย อสังหาริมทรัพย์	242,013	2,421,580	15.48
ที่อยู่อาศัย	540,858	1,264,704	5.45
บริหารและป้องกันประเทศ	487,513	1,019,368	4.72
บริการ	1,156,375	3,024,108	6.19
มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน(GPP)	10,984,799	43,246,793	8.94

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดแม่ฮ่องสอน.ปี 2544

ตารางที่ 3.5 แสดงมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมแยกตามสาขาการผลิตของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สาขาการผลิต	มูลค่า				
	พ.ศ. 2538	พ.ศ. 2539	พ.ศ. 2540	พ.ศ. 2541	พ.ศ. 2542
เกษตรกรรม	2,100	2,488	2,413	2,461	2,598
กลีกรวม	1,525	1,807	1,706	1,855	1,750
ปศุสัตว์	194	213	272	207	354
ประมง	25	36	38	36	40
ป่าไม้	16	23	26	13	16
บริการการเกษตร	71	78	77	82	78
การแปรรูปการเกษตรอย่างง่าย	270	331	292	268	359
เหมืองแร่และย่อยหิน	42	55	50	64	40
อุตสาหกรรม	255	277	281	282	283
ก่อสร้าง	1,346	1,731	1,059	612	597
ไฟฟ้า - ประปา	201	226	231	249	248
คมนาคมขนส่ง	657	807	852	790	748
การค้าส่ง - ค้าปลีก	2,736	2,889	3,007	2,886	2,880
ธนาคาร ประกันภัย อสังหาริมทรัพย์	624	755	848	924	629
ที่อยู่อาศัย	714	732	742	790	849
บริหารและป้องกันประเทศ	1,058	1,178	1,199	1,314	1,368
บริการ	2,343	2,220	2,424	2,582	2,705
มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม จังหวัด (GPP)	12,076	13,358	13,106	12,954	12,945
รายได้เฉลี่ยต่อคน : Per capita (บาทต่อปี)	23,820	26,295	25,747	25,349	25,334

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2544

3.9.2 สภาพเศรษฐกิจของเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

เมืองแม่ฮ่องสอนหรือเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น ถือว่าเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคเหนือ และนอกจากนั้นยังเป็นที่ตั้งของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ดังนั้น ประชากรส่วนใหญ่ของเมือง

จึงประกอบอาชีพ เพื่อบริการทั้งประชากรในเมืองและประชากรนักท่องเที่ยว โดยที่ประชากรถึงร้อยละ 35 ประกอบอาชีพดังกล่าว

จากการศึกษาถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น อันดับต้นซึ่งได้แก่ การขายปลีก ยกเว้นยานยนต์และจักรยานยนต์ รวมทั้งการซ่อมแซมของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน โรงแรมและภัตตาคาร กิจกรรมนันทนาการและบริการอื่นๆ การขนส่งทางบกและตัวแทนธุรกิจการท่องเที่ยว ทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อบริการนักท่องเที่ยว และมีแนวโน้มของการเพิ่มขึ้นของ กิจกรรมประเภทเหล่านี้มากขึ้น(จากตาราง 3.5) และเมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการจัดตั้งตามกฎหมายของสถานประกอบการที่เกิดขึ้นนั้น จะพบว่าส่วนใหญ่ที่มีการจัดตั้งนั้นจะอยู่รูปของส่วนบุคคลมากกว่าทั้งในส่วนเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน และพื้นที่อื่นๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงการลงทุนในเมืองนั้น ยังเกิดจากคนในพื้นที่เข้ามาลงทุนทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อให้บริการประชาชนในเมืองตามกระแสการลงทุนที่เกิดขึ้น ดูจากตาราง 3.6 ตารางที่ 3.6 จำนวนสถานประกอบการจำแนกตามรูปแบบการจัดตั้งตามกฎหมายปี พ.ศ. 2544

รูปแบบการจัดตั้งตามกฎหมาย	จังหวัดแม่ฮ่องสอน	เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน
ส่วนบุคคล	1536	677
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ห้างหุ้นส่วนสามัญ นิติบุคคล	61	40
บริษัทจำกัด บริษัทจำกัดมหาชน	20	15
ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ	0	0
สหกรณ์	13	7
อื่นๆ	6	4
รวม	1636	743

ที่มา : รายงานสำมะโนธุรกิจการค้าและการบริการ พ.ศ. 2545 ,สำนักงานสถิติจังหวัดแม่ฮ่องสอน.

สภาพเศรษฐกิจของเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนนั้นมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเกือบทุกประเภทที่รองรับกิจกรรมของเมืองเพื่อให้บริการทั้งประชาชนในเมืองและบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเมือง ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน เมื่อเทียบกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งหมดของจังหวัดแล้วนั้น ถือได้ว่าเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 60 ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งหมด ซึ่งส่วนที่เหลือจะกระจายอยู่ในตัวอำเภออื่นๆ ซึ่งจากการศึกษาถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น สามารถจำแนกกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน (ตามตาราง 3.7)

ตารางที่ 3.7 จำนวนสถานประกอบการ จำแนกตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2544

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ	จังหวัดแม่ฮ่องสอน	เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน
การขาย การบำรุงรักษาและการซ่อมแซมยานยนต์ และรถจักรยานยนต์ รวมทั้งการขายปลีกล้ำมัน เชื้อเพลิงรถยนต์	94	44
การขายขนส่ง การค้าเพื่อค่านายหน้า ยกเว้นยานยนต์ และรถจักรยานยนต์	42	20
การขายปลีก ยกเว้นยานยนต์และจักรยานยนต์ รวมทั้งการซ่อมแซมของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน	597	258
โรงแรมและภัตตาคาร	364	155
กิจกรรมกรรมด้านอสังหาริมทรัพย์	90	44
กิจกรรมด้านคอมพิวเตอร์และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง	26	13
การให้เช่าเครื่องจักรและเครื่องอุปกรณ์ โดยไม่มีผู้ควบคุม การวิจัย และการพัฒนาและกิจการด้านธุรกิจอื่นๆ	83	47
กิจกรรมนันทนาการและบริการอื่นๆ	145	64
การผลิต	123	50
การก่อสร้าง	17	12
การขนส่งทางบกและตัวแทนธุรกิจการท่องเที่ยว	55	36
รวม	1,636	743

ที่มา : รายงานสำมะโนธุรกิจการค้าและการบริการ พ.ศ.2545 ,สำนักงานสถิติจังหวัดแม่ฮ่องสอน.

โดยที่มีการจำแนกประเภทของสถานประกอบการตามลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นออกเป็นประเภทดังนี้ คือ

- 1.การขาย การบำรุงรักษาและการซ่อมแซมยานยนต์และรถจักรยานยนต์ รวมทั้งการขายปลีกล้ำมัน เชื้อเพลิงรถยนต์
- 2.การขายขนส่ง การค้าเพื่อค่านายหน้า ยกเว้นยานยนต์ และรถจักรยานยนต์
- 3.การขายปลีก ยกเว้นยานยนต์และจักรยานยนต์ รวมทั้งการซ่อมแซมของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน
- 4.โรงแรมและภัตตาคาร
- 5.กิจกรรมกรรมด้านอสังหาริมทรัพย์
- 6.กิจกรรมด้านคอมพิวเตอร์และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

7.การให้เช่าเครื่องจักรและเครื่องอุปกรณ์ โดยไม่มีผู้ควบคุม การวิจัย และการพัฒนาและ
กิจกรรมด้านธุรกิจอื่นๆ

8.กิจกรรมนันทนาการและบริการอื่นๆ

9.การผลิต

10.การก่อสร้าง

11.การขนส่งทางบกและตัวแทนธุรกิจการท่องเที่ยว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย